

Анатомія систематичного злочину:

як Росія переслідує цивільне населення

Реконструкція подій у північних областях
України під час окупації

ЗМІСТ

Резюме	5
Методологія	6
Система I-DOC у роботі МІПЛ	7
Вступ	8

I ЧАСТИНА

Обставини скоєння міжнародних злочинів на території Київської, Чернігівської, Сумської областей України в період із 24 лютого по 2 квітня 2022 року. Загальний контекст	9
--	----------

1 РОЗДІЛ

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ	13
I Місце утримання — аеропорт «Антонов»	16
1. Історія потрапляння цивільних в аеропорт. Хронологія	17
2. Умови утримання затриманих в аеропорту в місті Гостомель	20
3. Допити	21
II Місце утримання — поле біля гольф-клубу «Golfstream», селище Гавронщина Київської області	22
1. Історія потрапляння цивільних на поле біля гольф-клубу «Golfstream». Хронологія	22
2. Умови утримання затриманих на полі	23
3. Допити	23
III Місце утримання — приміщення компресорної в ливарному цеху	24
1. Історія потрапляння цивільних у приміщення компресорної. Хронологія	24
2. Умови утримання в приміщенні компресорної	25
3. Допити	25

2 РОЗДІЛ

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ	27
I Місце утримання — школа в селі Вишневе	30
1. Історія потрапляння цивільних у підвал школи. Хронологія	30
2. Умови утримання затриманих у підвалі школи	31
3. Допити	31
II Лісообробне підприємство в селі Вишневе	31
1. Історія потрапляння на лісообробне підприємство. Хронологія	32
2. Умови утримання	32
3. Допити	33
III Місце утримання — приміщення котельні в селі Новий Биків	34
1. Історія потрапляння цивільних у приміщення котельні. Хронологія	34
2. Умови утримання затриманих у приміщенні котельні	35
3. Допити	35

3 РОЗДІЛ

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ	37
I Місце утримання — залізничний вокзал міста Тростянець	40
1. Історія потрапляння цивільних на вокзал. Хронологія	40
2. Умови утримання затриманих на вокзалі	41
3. Допити	42
II Місце утримання — ДП «Боромлянська ПМК 145»	43
1. Історія потрапляння цивільних на ДП «Боромлянська ПМК 145». Хронологія	43
2. Умови утримання затриманих на ДП «Боромлянська ПМК 145»	44
3. Допити	44

II ЧАСТИНА	Депортація цивільних українців в РФ. Утримання на території Росії та Білорусі	45
	I Кількість українських цивільних, яких утримують в установах виконання покарань Федеральної служби виконання покарань (Федеральна служба виконання покарань)	46
	II Шляхи депортації цивільних із території України	47
	1. Проміжні фільтраційні пункти на шляху депортації	47
	2. Фільтраційний пункт у місті Наровля, Республіка Білорусь	48
	3. Наметовий табір біля селища Глушкове в Курській області	49
	III Утримання цивільних в установах виконання покарань ФСВП на території РФ	49
	1. «Прийомка»	50
	2. Умови під час перебування в пенітенціарних установах ФСВП	50
	3. Допити	51
	4. Правовий статус ув'язнених	51
	5. Перевезення депортованих цивільних у межах території РФ	52
	6. Смерті цивільних в установах ФСВП та повернення тіл	52
III ЧАСТИНА	Підрозділи ЗС РФ та інші державні структури РФ, причетні до скоєння досліджуваних злочинів	53
	I Підрозділи ЗС РФ та інші державні структури РФ, причетні до скоєння досліджуваних злочинів	54
	1. Федеральна служба безпеки Російської Федерації	54
	2. Федеральна служба виконання покарань	54
	3. Слідчий комітет Російської Федерації	55
IV ЧАСТИНА	Правовий аналіз досліджуваних злочинів	56
	I Широкомасштабність досліджуваних злочинів	57
	II Систематичність досліджуваних злочинів	58
	III Наявність елементів злочину проти людяності переслідування в досліджуваних злочинах	58
	Рекомендації	60

БДІПЛ — Бюро демократичних інститутів та прав людини
«ДНР» — призначена РФ окупаційна адміністрація, що називає себе Донецька народна республіка
ЖК — Женевські конвенції
ЗС РФ — Збройні сили Російської Федерації
ККУ — Кримінальний кодекс України
«ЛНР» — призначена РФ окупаційна адміністрація, що називає себе Луганська народна республіка
МГП — Міжнародне гуманітарне право
МІПЛ — Медійна ініціатива за права людини
МКС — Міжнародний кримінальний суд
МКЧХ — Міжнародний комітет Червоного Хреста
ОБСЕ — Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ОГП — Офіс Генерального прокурора
РБ — Республіка Білорусь
РС — Римський статут Міжнародного кримінального суду
РФ — Російська Федерація
СБУ — Служба безпеки України
ТОТ — Тимчасово окуповані території України
ТрО — Територіальна оборона
ФСБ — Федеральна служба безпеки
ФСВП — Федеральна служба виконання покарань
ЧАЕС — Чорнобильська атомна електростанція
АТО — Антитерористична операція
ОГПУ — Офіс Генерального прокурора України
ООС — Операція об'єднаних сил
СВО — Спеціальна воєнна операція
МППЛ — Міжнародне право прав людини
ММПЛУ — Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні
УВКПЛ ООН — Управління верховного комісара ООН з прав людини
ЗС РБ — Збройні сили Республіки Білорусь

Автори звіту: Андрій Кривко, Ганна Рассамахіна, Любов Смачило

Редактори: Тетяна Катриченко, Станіслав Мірошніченко, Анастасія Пантелєєва,
Ольга Решетилова, Андрій Яковлев

Літературна редакторка: Олеся Сімон

Верстка: Олеся Спіріна

Подяка:

Підготовка цього звіту стала можливою завдяки команді документаторів МІПЛ, які проводили глибинні інтерв'ю з постраждалими. Також до роботи над звітом були долучені реєстратори бази даних I-DOC. Дякуємо всім за плідну співпрацю!

Від початку повномасштабного вторгнення та під час окупації Київської, Чернігівської, Сумської областей України в лютому — березні 2022 року військові РФ учинили численні злочини проти українського цивільного населення. Ідеться про масовані довготривалі ракетні обстріли цивільної інфраструктури; злочини проти власності; депортацію дітей і дорослих за межі України; масові затримання, катування; незаконне позбавлення свободи на території РФ.

Цей звіт ґрунтується на глибинних інтерв'ю 143 потерпілих і свідків та описує обставини затримання цивільних упродовж окупації. Згадані інтерв'ю внесено до спеціальної бази даних I-DOC, яка створена для аналізу й систематизації розслідувань воєнних злочинів та злочинів проти людяності. За допомогою I-DOC звіт відтворює обставини злочинів та зв'язки з імовірними причетними. Він є другою частиною дослідження цієї теми: першу МІПЛ представила 2023 року¹.

Задokumentовані дані вказують, що військові РФ масово затримували цивільних на окупованих територіях на підставі найменшої підозри, що населення не приймає окупації, а отже, не є лояльним до російських військ.

Людей утримували в неприйнятних, нестерпних умовах, систематично катували. Зафіксовано випадки страт і смертей унаслідок тортур.

Встановлено, що частину затриманих депортували з території України через Білорусь у РФ (у звіті відтворено маршрути перевезення цивільних).

На території РФ депортованих цивільних помістили в задалегідь підготовлені пенітенціарні установи, де більшість перебуває досі, оскільки звільнити їх зусиллями України та міжнародної спільноти поки що не вдалося. Жодному з них не висунуто жодних обвинувачень.

Станом на 1 жовтня 2024 року МІПЛ задokumentувала та внесла в систему I-DOC дані про 399 постраждалих, затриманих у північних областях України в період їхньої окупації. Частину цивільних російські військові вивезли в РФ, частина була звільнена під час окупації або через процедуру повернення громадян зусиллями уряду України. Загалом МІПЛ відомо про 112 звільнених. Підкреслюємо, що фактична кількість затриманих набагато більша. МІПЛ продовжує встановлювати й документувати випадки насильницьких зникнень.

---

1. Свавільні затримання та захоплення цивільних заручників у північних регіонах України: аналіз задokumentованих свідчень, Медійна ініціатива за права людини, 2023.

Під час написання звіту використано кілька джерел інформації.

(01)

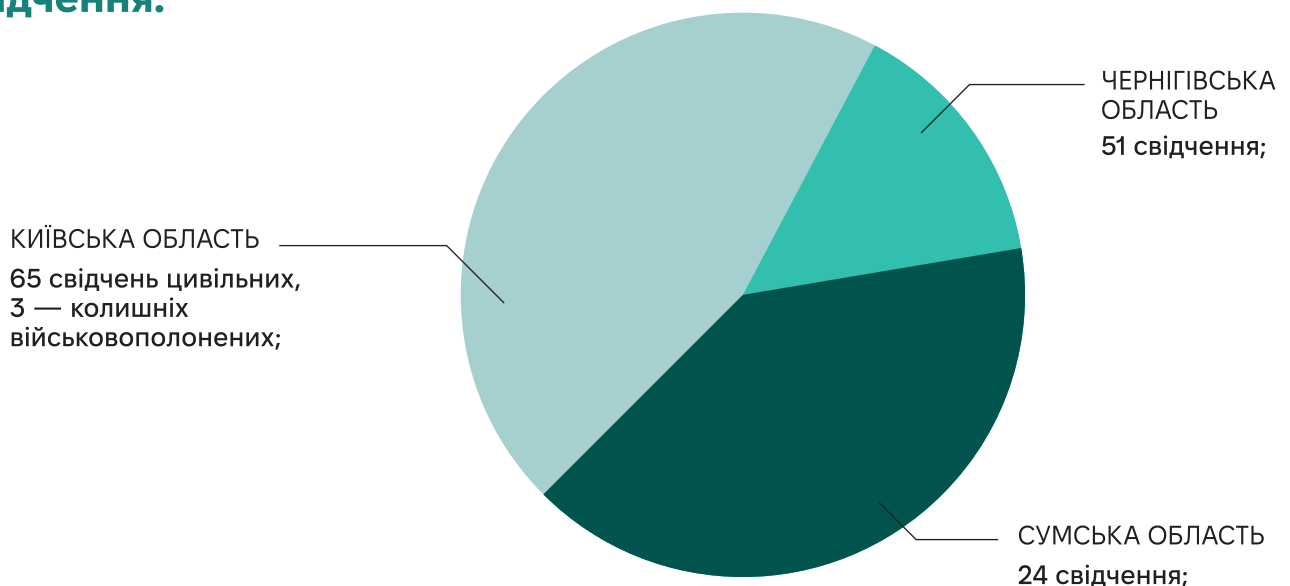
— **Свідчення потерпілих від злочинів, свідків цих злочинів, родичів потерпілих, колишніх військовополонених.**

У звіті використано лише ті свідчення, задокументовані МІПЛ, які занесено до **бази даних I-DOC**.

Свідчення колишніх військовополонених використано у звіті лише в частині встановлення обставин, що стосуються скоєння злочинів проти цивільних. Свідчення, зібрані МІПЛ під час глибинних інтерв'ю. Інтерв'ювання відбувалося за стандартами Посібника з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (Стамбульський протокол)², Навчального посібника УВКПЛ з моніторингу прав людини³.

Усі особи, чиї свідчення використано у звіті, надали згоду на документування та використання отриманої від них інформації.

У звіті використано 143 свідчення:

Зі 140 свідчень цивільних 22 надали особи, яких утримували в установах ФСВП на території РФ і які по звільненню звітти повернулись в Україну. Ці дані дозволяють відтворити всі етапи досліджуваних злочинів; маршрути перевезення потерпілих територією України, Білорусі та РФ; умови утримання в пенітенціарних установах РФ. З моменту затримання в Україні й до звільнення потерпілі перебували серед інших численних українських цивільних та/або військовополонених і взаємодіяли з різними військовими підрозділами та іншими підконтрольними РФ структурами. Тому їхні свідчення містять інформацію про багатьох інших потерпілих і про структури РФ, причетні до скоєння злочинів на всіх етапах.

Упродовж 2023 та 2024 років МІПЛ здійснила 24 польові місії.

Під час поїздок документатори МІПЛ досліджували місця утримання потерпілих на території Київської, Чернігівської та Сумської областей, збирали докази, опитували свідків.

(02)

—

Дані Єдиного державного реєстру судових рішень, а також моніторингу судових процесів, який здійснює МІПЛ.

Дані Єдиного державного реєстру судових рішень⁴ і моніторингу судових процесів, пов'язаних зі збройним конфліктом, використано для аналізу всіх вироків, винесених від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну в кримінальних справах за статтею 438 ККУ (порушення законів та звичаїв війни). За допомогою цього аналізу встановлено закономірності скоєння воєнних злочинів у Київській, Чернігівській, Сумській областях України. Також досліджені вирoki містять інформацію про підрозділи ЗС РФ, які перебували в північних областях України під час окупації.

(03)

—

Дані з відкритих джерел.

У звіті використано інформацію з медіа, офіційних вебсторінок органів державної влади України, зокрема Офісу Генерального прокурора України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, державних суб'єктів України, уповноважених на ведення обліку осіб, зниклих безвісти під час воєнного стану, та інші. Використано також інформацію з офіційних вебсторінок органів державної влади РФ.

Усі дані, зібрані з використанням цієї методології, проаналізовано для пошуку закономірностей і спільних рис досліджуваних злочинів, відтворення ймовірного спільного умислу й плану ЗС РФ та інших підконтрольних РФ структур.

СИСТЕМА I-DOC У РОБОТІ МІПЛ

Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну коаліція українських громадських організацій «Україна. П'ята ранку»⁵, членом якої є МІПЛ, почала використовувати I-DOC — інструмент для аналізу та систематизації розслідувань воєнних злочинів та злочинів проти людяності. I-DOC дозволяє працювати з фактами, пов'язаними із серйозними порушеннями міжнародних стандартів у сфері прав людини та кримінального права. Ця система дає змогу створювати каталоги з документацією й доказами; кримінальними інцидентами та контекстуальними фактами; підозрюваними, причетними до них установами, потерпілими, свідками. Структура бази даних забезпечує ефективний огляд категорій задокументованих злочинів, а також можливість відображення та аналізу різних моделей і зв'язків. Саме за допомогою системи I-DOC МІПЛ реєструє всі зібрані свідчення та докази.

I-DOC — це дієвий інструмент для аналізу та систематизації даних про воєнні злочини та злочини проти людяності. У кожному документі, занесеному до системи, реєстратор зазначає географію та вказує інциденти, тобто події або злочини, які сталися.

Система дозволяє надавати зареєстрованим людям статуси:

потерпілий — особа, чиї права порушено; ідеться й про основоположні права людини, такі як право на життя, і про інші, наприклад, втрата майна;

свідок — особа, яка спостерігала порушення прав інших або чула про це, зокрема той, хто знає про порушення в контексті своєї посади (слідчий, прокурор, суддя);

фігурант — особа, яка винна у вчиненні злочину та засуджена за такі діяння, чи підозрювана в скоєнні злочину, чи яка за різними версіями причетна до нього.

Усі свідчення, використані в цьому звіті, занесено до бази I-DOC.

Аналіз даних про злочини, який здійснює I-DOC, дає змогу робити висновки та узагальнення, систематизувати інформацію. Закономірності, виявлені в досліджуваних злочинах за допомогою I-DOC, викладено в цьому звіті.

---

4. Єдиний державний реєстр судових рішень.

5. «Україна. П'ята ранку» — коаліція правозахисних організацій, які збирають та документують воєнні злочини і злочини проти людяності, вчинені під час російської збройної агресії в Україні. МІПЛ є учасником цієї коаліції.

Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року Збройні сили РФ учиняють значно більше масових злочинів проти цивільного населення, ніж фіксували правоохоронці впродовж 2014–2022 років. Правоохоронні органи України, українські та міжнародні неурядові організації їх документують. Станом на 15 вересня 2024 року слідчі органи України зареєстрували 142 203 злочини, пов'язані із веденням агресивної війни з порушенням законів та звичаїв війни⁶. Значна частина їх — це напади військових РФ на цивільне населення, зокрема масовані довготривалі ракетні обстріли об'єктів цивільної інфраструктури, які не є військовими цілями⁷; злочини проти власності; незаконні затримання та, як наслідок, насильницькі зникнення цивільних; катування, сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, вбивства. Міжнародні організації у своїх звітах неодноразово доходили висновку, що цивільне населення України є потерпілим від воєнних злочинів, а також імовірних злочинів проти людяності з боку ЗС РФ⁸.

142 203 злочини зареєстрували слідчі органи України

У фокусі цього дослідження — безпідставні затримання, насильницькі зникнення, катування, нелюдське поводження, вбивства, депортація цивільних осіб із територій Київської, Чернігівської та Сумської областей України до Російської Федерації та подальше незаконне утримання їх у місцях позбавлення волі. Під час аналізу задокументованих свідчень МІПЛ виявила закономірності у вчиненні злочинів проти цивільного населення, зокрема однакові риси та етапи, які об'єднують події, що відбулись у різний час та в різних місцях. Також ці злочини можуть бути об'єднані єдиним умислом і метою. Наявність спільних ознак дає змогу висунути й перевірити гіпотези щодо правової природи досліджуваних злочинів.

Часові межі дослідження

— період із 24 лютого до 3 квітня 2022 року в частині, яка стосується початкових етапів злочинів, що сталися на території України та описані в цьому звіті, і з 24 лютого 2022 року дотепер у частині, що стосується подальших етапів досліджуваних злочинів — перевезення та утримання цивільних на території РФ.

Географічні межі дослідження

— окуповані території Київської, Сумської, Чернігівської областей України. Після їхньої деокупації документатори мають постійний доступ до місць учинення злочинів. Водночас наразі неможливо повною мірою розслідувати всі злочини на деокупованих територіях та цілковито відтворити їхні обставини, оскільки нерідко свідки і потерпілі вбиті або депортовані на територію РФ і розміщені там у місцях позбавлення волі⁹. Також досліджено порушення, вчинені в місцях утримання на території РФ у період із 24 лютого 2022 року дотепер.

Мета звіту

— описати проаналізовані свідчення та інформацію, отриману відповідно до методології звіту; визначити схожу поведінку організаторів та виконавців злочинів; юридично кваліфікувати події та сформулювати висновки.

Досліджуючи обмежену кількість злочинів, скоєних на окупованих територіях трьох областей України, цей звіт детально відтворює обставини їхнього скоєння, зв'язки та взаємодію між виконавцями, зокрема між різними військовими підрозділами та іншими організованими структурами, підконтрольними РФ. У звіті зображено події та обставини, які відбувалися впродовж довгого часу, починаючи від затримання цивільних осіб на території України в лютому — березні 2022 року, подальшого примусового перевезення їх на територію РФ та утримання в місцях позбавлення волі РФ. Більшість цих затриманих перебуває в місцях несвободи на території РФ до сьогодні.

6. За даними сайту Офісу Генерального прокурора.

7. На сьогодні Міжнародний кримінальний суд видав чотири ордери на арешт за підозрою в скоєнні злочинів проти людяності в Україні, які полягають у масовому знищенні цивільної інфраструктури, зокрема ордери на арешт колишнього міністра оборони РФ Сергія Шойгу та начальника Генерального штабу ЗС РФ Валерія Герасимова.

8. Звіт про порушення та зловживання міжнародним гуманітарним правом та правами людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані зі свавільним позбавленням Російською Федерацією свободи цивільного населення України, БДІПЛ ОБСЄ, 19.04.2024 має такий висновок: «...Практика свавільного позбавлення волі українських цивільних осіб мала масовий характер і носила ознаки систематичної, послідовної, цілеспрямованої поведінки, спрямованої саме на цивільне населення України. Це змушує Місію дійти висновку, що є обґрунтовані підстави вважати, що як воєнний злочин “незаконного позбавлення волі”, так і злочин проти людяності, який полягає у “позбавленні волі або іншому тяжкому позбавленні фізичної свободи з порушенням основоположних норм міжнародного права”, були вчинені особами, причетними до свавільного позбавлення волі українських цивільних осіб, у тому числі військовослужбовцями Збройних сил Російської Федерації або представниками окупаційної влади».

9. Прострелені голови, зв'язані руки: на Київщині виявили ще одне масове поховання людей, Радіо Свобода, 13.06.2022. Для прикладу, у лісі біля селища Ворзель Київської області виявлено спільну могилу, у якій було сім тіл. Утім жодного свідка чи потерпілого, який вижив і міг би дати свідчення про обставини цих вбивств, не знайдено.

Обставини скоєння досліджуваних злочинів на території Київської, Чернігівської, Сумської областей України

в період із 24 лютого до 2 квітня 2022 року

01 Окупація окремих територій Київської, Чернігівської та Сумської областей тривала приблизно місяць. Відтак армія РФ швидко та неорганізовано залишила згадані території. Наявність вільного доступу до цих місць після деокупації дає змогу документувати свідчення, відтворювати обставини нападів на цивільне населення й бачити закономірності в діях російських військових.

02 Проаналізувавши свідчення, МІПЛ виокремила такі етапи скоєння злочинів, спільні для трьох досліджуваних областей:

03 Така послідовність дій злочинців спільна для всіх тимчасово окупованих територій України, однак у Київській, Сумській і Чернігівській областях вона мала певні особливості¹⁰.

04 Під охороною російських військових затриманих цивільних утримували в господарчих приміщеннях, гаражах, підвалах і просто неба. Умови в місцях утримання в трьох північних областях України схожі з умовами утримання в інших окупованих областях України.

05 Проте затримання цивільних у Київській, Чернігівській і Сумській областях часто відбувалися хаотично, невибірково. З аналізу свідчень стає зрозуміло, що першочергово російські арміїці переслідували категорії осіб, яких найчастіше затримують на всіх окупованих територіях: учасників АТО/ООС, волонтерів, громадських активістів, журналістів, а також представників влади, яких росіяни схилили до співпраці. Водночас жертвами затримань ставали цивільні, що не мали жодного стосунку до названих категорій, а також до діючих військових. Нерідко цивільних затримували тільки тому, що вони трапилися російським військовим на очі.

06 Через брак свідчень складно чітко окреслити групи цивільних, які зазнали нападу в північних областях України. Більшість із них досі безстроково позбавлена свободи на території РФ або має статус зниклих безвісти. Утім аналіз наявних свідчень дає МІПЛ підстави припускати, що у військових РФ був загальний намір затримувати всіх, хто підтримує незалежність України та не хоче її окупації.

07 На сьогодні немає відомостей про місця утримання цивільних чи військовополонених, влаштованих ЗС РФ у північних областях України, які відповідали б мінімальним стандартам, встановленим Женевськими конвенціями. Досліджені МІПЛ місця утримання в закритих приміщеннях виявилися тісними, без достатнього доступу повітря; відомі випадки, коли людей утримували просто неба. Російські військові не давали затриманим достатньо їжі, води; вільного доступу до душу й туалету; практично скрізь були відсутні прогулянки. Жінок і

10. Supra 8, сторінка 21, докладніше про практики позбавлення волі на різних ТОТ України.

чоловіків на початкових етапах затримання могли розміщувати в спільних камерах. Так само часто разом утримували цивільних і військовополонених, що за Женевськими конвенціями¹¹ заборонено. Аналіз свідчень демонструє відсутність належної медичної допомоги: її надавали не завжди, лише людям у важкому стані, зазвичай після допитів, катувань або в разі загострення хронічних хвороб¹². Це робили виключно для збереження життя. Водночас є інформація про страти та смерті внаслідок тортур. Проте іноді людей відпускали з місць утримання: МІПЛ, зокрема, задокументувала випадок, коли під час відступу з Київської області військові РФ звільнили групу цивільних, оскільки не мали вільного транспорту, щоб забрати їх із собою. Також відомі випадки, коли затриманих цивільних за таких самих обставин страчували, аби не звільняти.

08 Ці особливості скоєння злочинів у північних областях зумовлені двома головними причинами.

09 **Перша причина.** Досліджені в цьому звіті затримання відбулися впродовж короткого періоду окупації північних областей України. Через це російська політика поводження з цивільними на названих територіях не була достатньо усталеною. Так, до 24 лютого 2022 року ЗС РФ та інші підконтрольні Росії структури мали восьмирічний досвід взаємодії з цивільним населенням в окремих окупованих районах Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим. Тобто практики поводження з цивільним населенням, яке виступає проти окупації, були відпрацьовані¹³. Однак на півночі України війська РФ неочікувано для себе зіткнулись із супротивом місцевих жителів (це впливає зі свідчень потерпілих і свідків затримань). Також армії РФ не були готові до великої кількості втрат особового складу й військових поразок, яких вони зазнали з першого дня повномасштабного вторгнення.

10 **Друга причина,** імовірно, полягає в тому, що під час окупації трьох північних областей там тривали активні бойові дії, відповідно військові РФ перебували в постійній небезпеці. Після перших військових поразок, коли стало зрозуміло, що наступ армії РФ зупинився, рівень насильства щодо цивільних значно зріс. Ці зміни в ставленні до цивільних у північних областях стали особливо виразними після 5 березня 2022 року.

11 Цитата свідка, колишнього військовополоненого, якого утримували на бойових позиціях російських військових у Київській області в березні 2022 року:

«Основне питання в росіян було: "Чому по нас стріляють із кожного будинку?" Вони, мабуть, розраховували на хліб і сіль. Більше того, вони мене в деяких ситуаціях до сказу довели. От лісосмуга, де ми перебуваємо, поле, потім селище, а тут — дорога. У лісосмузі їхня техніка, піхота. Ми в цій ближній лісосмузі були, а в цей час по дорозі їде цивільний транспорт і вони віддають команду: "Транспорт!". Після цього спочатку по цьому транспорту відпрацьовує снайпер, а потім починається стрілянина. З машини випадають цивільні люди, трупи цивільних людей: жінка, діти, чоловік. На моїх очах там вони розстріляли два повних цивільними автомобілі. Я потім очі на нього повертаю й кажу: "Бл...дь, і ти питаєш, чому з кожного будинку по вас стріляють?!».

12 Цитата свідка, цивільного працівника ЧАЕС, який упродовж окупації Київської області був на ЧАЕС разом із військовими РФ і спостерігав, як ті приїжджали на ротацію:

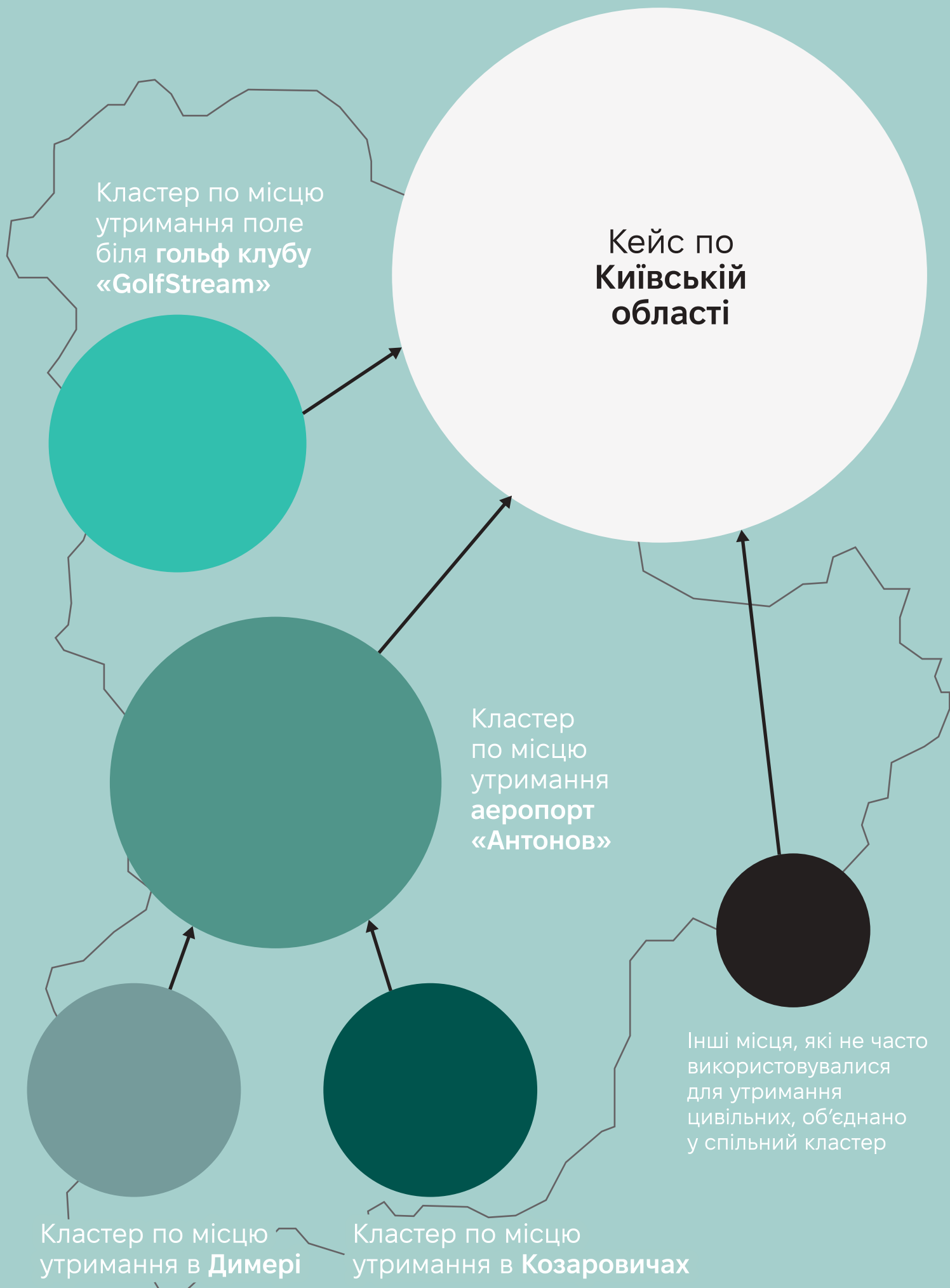
«Росіяни приїжджали з побитим видом. Це був страх. У них у всіх були скляні, прозорі очі, що страшно було на них дивитися. І чим далі, тим було все страшніше: вони дуже агресивні приїжджали».

13 Практики переслідування цивільних у північних областях України в лютому — березні 2022 року проаналізовано в цьому звіті на прикладах окремих постраждалих цивільних.

11. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, Стаття 84.

12. Наприклад, людям із загрозою діабетичної коми, Свідчення 1, К. О.

13. Європейський суд з прав людини, Вердикт Великої Палати в справі «Україна проти Росії (щодо Криму)», 25 червня 2024 року. У рішенні в справі суд визнав РФ відповідальною за політику масштабних та систематичних порушень різноманітних прав та свобод людини на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополь.

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

¹⁴ Київська область була частково окупована з 24 лютого до 2 квітня 2022 року. За цей час військові РФ вчинили численні злочини проти цивільного населення.

Після звільнення, на території Київщини знайдено **1590 тіл загиблих, із них 1202 — тіла цивільних**¹⁴; виявлено масові поховання вбитих цивільних¹⁵.

¹⁵ Під час окупації Київської області російські військові визначили кілька головних місць утримання затриманих цивільних. Одним із найбільших став аеропорт «Антонов» у місті Гостомель.

¹⁶ До цього місця звозили затриманих цивільних із найближчих населених пунктів, а також з інших місць утримання, одним з яких була компресорна кімната ливарного цеху в селі Димер Вишгородського району на вулиці Вишневій, 22-Д. 58 безпідставно затриманих цивільних осіб утримували в Димері у нелюдських умовах. Частина з них 26 березня 2022 року втекла, деякого відпустили російські військові, решту насильно вивезли на територію РФ, де утримують у колоніях і СІЗО. Достеменно місце перебування кількох людей невідоме. Інше місце утримання просто неба — поле біля гольф-клубу «Golfstream».

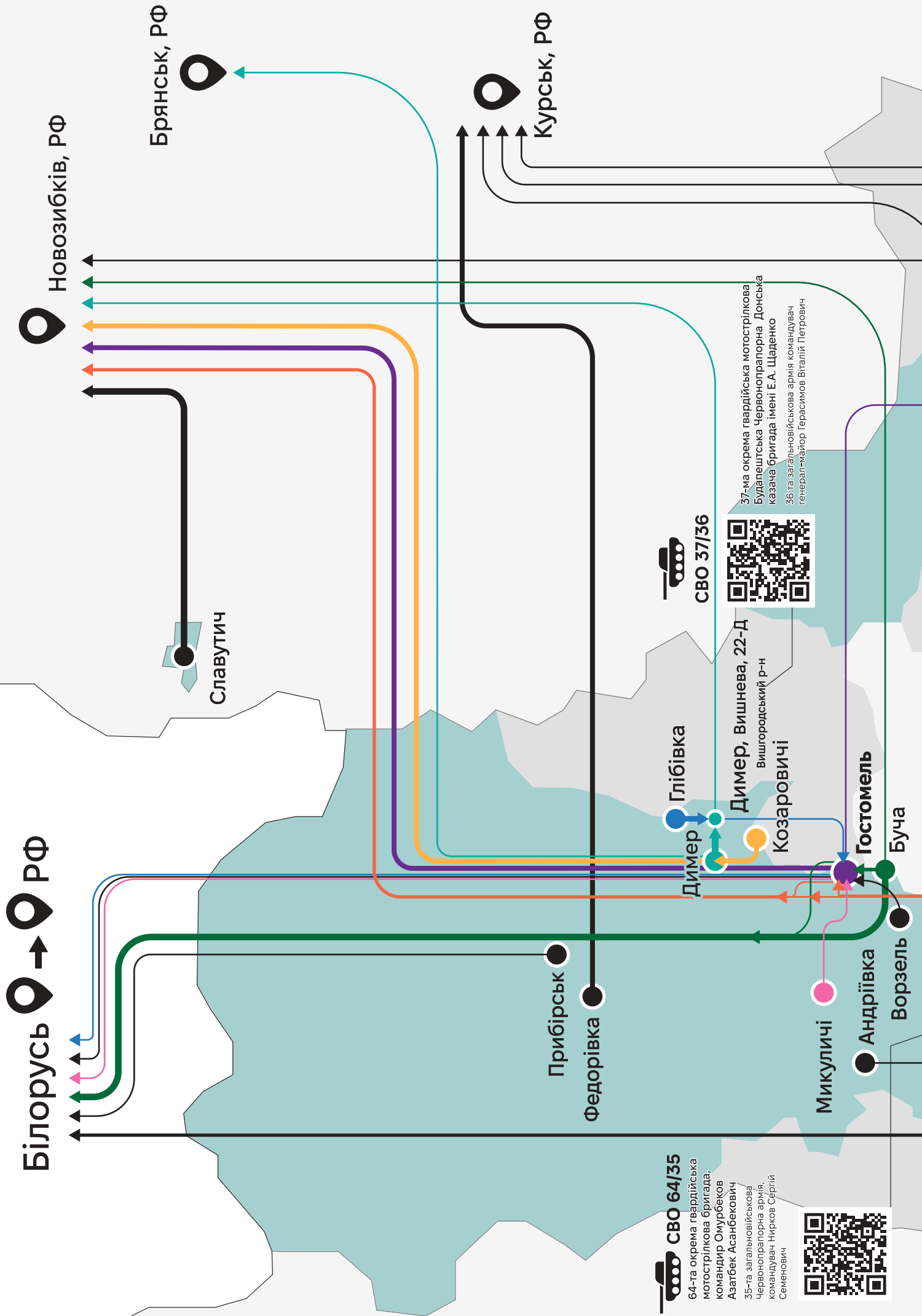
¹⁷ Для цілей цього дослідження проаналізовано 67 свідчень про безпідставне утримання в неволі цивільних осіб у Київській області.

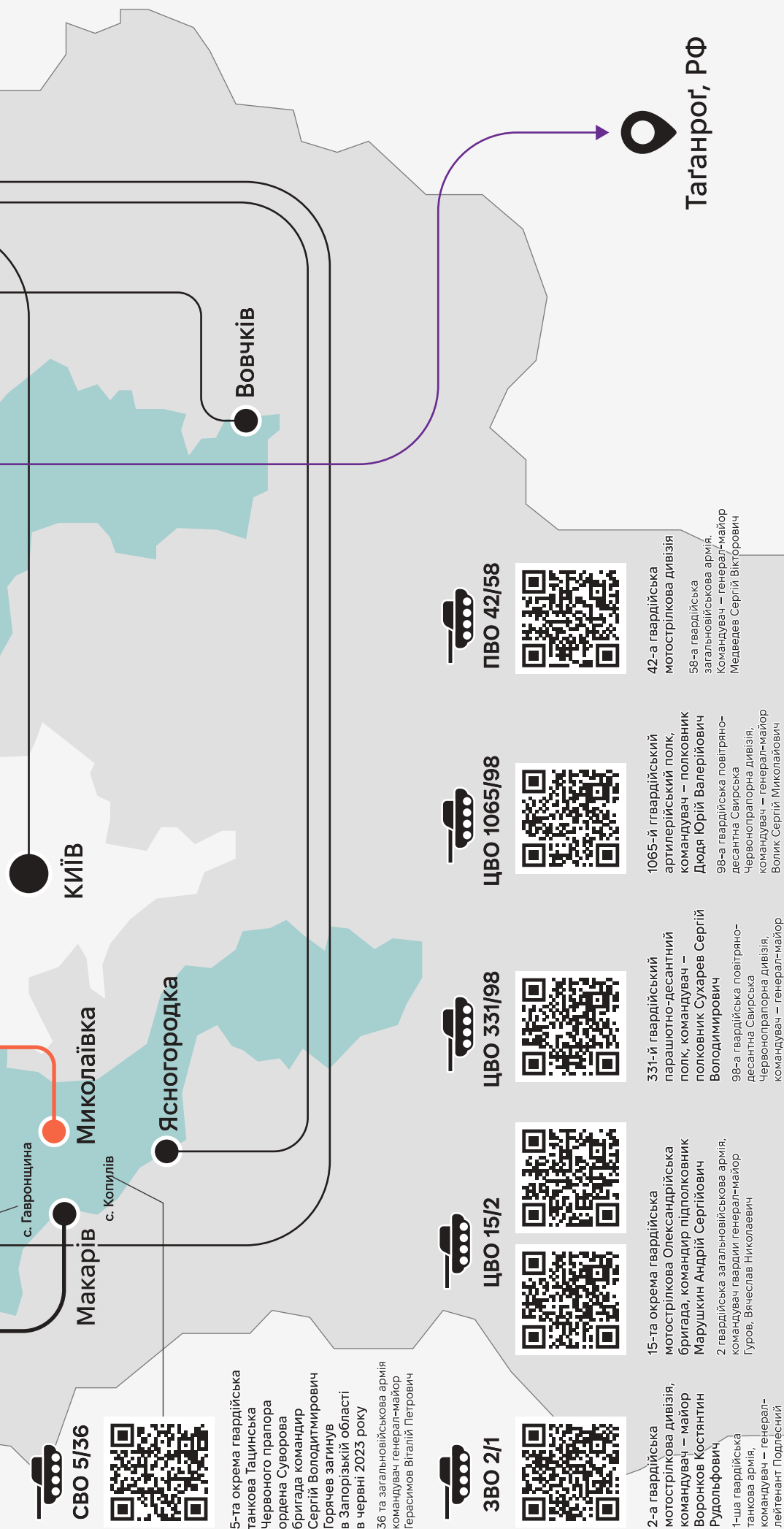
Фото з польової місії МІПЛ.

¹⁴ На Київщині знайшли вісім масових поховань мирних жителів, убитих окупантами — поліція, New voice, 2.05.2022.

¹⁵ На Київщині після деокупації виявили тіла майже 1,6 тисячі людей — поліція, Українформ, 18.09.2024.

Білорусь → РФ

СВО 5/36

5-та окрема гвардійська танкова Тацінська Червоного прапора орденна Суворова бригада командир Сергій Володимирович Горячев загинув в Запорізькій області в червні 2023 року
36 та загальновоїнська армія командувач генерал-майор Герасимов Віталій Петрович

СВО 2/1

2-а гвардійська мотострілкова дивізія, бригада – майор Воронков Костянтин Рудольфович
1-ша гвардійська танкова армія, командувач – генерал-лейтенант Подлесний Віталій Олександрович

ЦВО 15/2

15-та окрема гвардійська мотострілкова Олександрійська бригада, командир підполковник Марушкин Андрій Сергійович
2 гвардійська загальновоїнська армія, командувач гвардії генерал-майор Гуров, Вячеслав Ніколаєвич

ЦВО 331/98

331-й гвардійський парашотно-десантний полк, командувач – полковник Сухарев Сергій Володимирович
98-а гвардійська повітряно-десантна Свірська Червонопрапорна дивізія, командувач – генерал-майор Волик Сергій Миколайович

ЦВО 1065/98

1065-й гвардійський артилерійський полк, командувач – полковник Дюдя Юрій Валерійович
98-а гвардійська повітряно-десантна Свірська Червонопрапорна дивізія, командувач – генерал-майор Волик Сергій Миколайович

ПВО 42/58

42-а гвардійська мотострілкова дивізія
58-а гвардійська загальновоїнська армія, командувач – генерал-майор Медведєв Сергій Вікторович

Таганрог, РФ

Умовні позначення:

- ЗВО – Західний воєнний округ
- СВО – Східний воєнний округ
- ПВО – Південний воєнний округ
- ЦВО – Центральний воєнний округ
- █ – Тер-рії активних бойових дій
- 🚛 – Підрозділи армії РФ
- ➔ – Маршрути перевезення
Товщиною лінії умовно позначено кількість вивезених осіб у певному населеному пункті
- ⋯➔ – Достеменно невідомо, куди вивезли

Київська область

Аеропорт «Антонов»

¹⁸ Аеропорт «Антонов», який здатний приймати військові та вантажні літаки, розташований у місті Гостомель, за 25 кілометрів від Києва та 130 кілометрів від державного кордону України з Білоруссю. З початку повномасштабного вторгнення Росії він став місцем інтенсивних боїв. 24 лютого 2022 року тут із гелікоптерів висадився десант ЗС РФ, щоб захопити цей важливий об'єкт. За планом мав висадитися також десант із літаків, після чого він вирушив би на Київ, щоб захопити столицю України¹⁶, однак під час бою 24 лютого українські військові пошкодили злітно-посадкову смугу аеропорту, і він більше не міг приймати літаки. Через це десант на літаках, замість Гостомелю, сів у Гомелі, Республіка Білорусь, і звідти продовжив рух наземною технікою в бік України. Незважаючи на те, що українські армії відбили першу атаку на аеропорт, пізніше того ж дня його захопили військові РФ¹⁷. Упродовж усього періоду окупації Київщини в аеропорту був розміщений логістичний хаб росіян: тут облаштували командний пункт, базу ремонту військової техніки, польовий шпиталь. Також територія аеропорту «Антонов» стала місцем утримання українських цивільних та військовополонених. Точна кількість осіб, яких утримували тут протягом окупації, невідома. Проте комплексний аналіз свідчень потерпілих дозволяє припустити, що таких осіб було щонайменше 150.

¹⁹ Спочатку в аеропорту утримували лише українських військовополонених, захоплених під час наступу на Київщину. Опитавши свідків, МІПЛ встановила, що перших затриманих цивільних сюди привезли 4 березня 2022 року. Проте ми не відкидаємо ймовірності того, що вони були тут і раніше. Також про утримання на території аеропорту «Антонов» цивільних і військових свідчать пропагандистські ЗМІ РФ, які з перших днів вторгнення перебували в Гостомелі та фільмували захоплення об'єкта. В одному з таких відео телеканалу «Ріа новості» зазначено, що в аеропорту утримують військовополонених. Проте видно, що поруч із ними є цивільні, одного з яких пізніше ідентифікували¹⁸.

²⁰ Остаточний вихід російських військ із Київської області відбувся 3 квітня 2022 року. Утім українських військовополонених і затриманих цивільних вивезли з аеропорту не пізніше ніж 31 березня 2022 року.

²¹ Складно точно сказати, чи був аеропорт визначений як логістичний хаб військ РФ та місце утримання цивільних і військовополонених заздалегідь, до початку повномасштабного вторгнення, чи таке рішення військового керівництва РФ ухвалило після захоплення летовища. Проте всі дії російських військових в аеропорту засвідчують злагодженість і взаємодію між різними підрозділами Збройних сил РФ, Національної гвардії РФ, а також із ФСБ та іншими державними структурами Росії.

Щонайменше
150 осіб
утримували
на території
аеропорту

16. Поклади російський десант у Гостомелі — і вижили. Як обороняли Північ у лютому 2022-го. Спецпроект, Радіо Свобода, 24.02.2023.

17. Ibid.

18. Гостомель — що сказали українські військовополонені?, Відеоновини 24/365, 4.03.2022.

1. Історія потрапляння цивільних в аеропорт. Хронологія

22 Задокументовані обставини затримання цивільних дають змогу виокремити закономірності в поведінці військових РФ та перевірити гіпотези щодо правової природи цих затримань і подальших незаконних дій, вчинених стосовно цих осіб. Нижче відтворено події, які передували насильницькому перевезенню цивільних в місце утримання на території аеропорту «Антонов».

2 березня 2022 року

Село Микуличі Київської області

23 Свідок К. О.¹⁹, цивільний. Мешкав у селі Микуличі Київської області, яке 2 березня зайняли війська РФ. Того ж дня в його двір зайшли троє військових РФ у зеленій формі. На їхню вимогу чоловік віддав свого телефона, у якому містилось листування зі знайомими щодо бойових дій та початку війни. Побачивши це, один із військових сказав: «*Це наша людина*».

24 Військові РФ привели К. О. у центр села, там уже був інший затриманий цивільний — К. С. Їм обом зв'язали руки, заклеїли очі; поклали їх на російську БМП і накрили брезентом, а потім сіли на них. Так, укріті брезентом, вони їздили до вечора, поки їх не привезли в невідоме місце, далі прив'язали до гусениць БМП і так залишили на ніч. Російські військові залишилися всередині машини. Тієї ночі температура повітря становила 4–5 градусів нижче нуля за Цельсієм. Увесь цей час затриманим К. О. і К. С. не давали води та їжі й не відпускали їх у туалет.

25 Того ж вечора, 2 березня 2022 року, повз БМП проїхав цивільний автомобіль. Російські військові відкрили по ньому вогонь, змусивши зупинитись. У машині було четверо цивільних чоловіків, їх затримали й сильно побили. Одного з чоловіків поранили штик-ножем від автомата. Потім усіх зв'язали та посадили разом із К. О. і К. С.²⁰ Пораненому чоловікові не надали медичної допомоги²¹.

3 березня 2022 року

26 Зранку всіх затриманих знову поклали на БМП і так возили весь день. Увечері їх привезли в нове місце, на позиції армії РФ, де був особовий склад та багато російської військової техніки. К. О. побачив з-під брезенту, яким був накритий, що це місце на околицях його села Микуличі. Затриманих передали іншим російським військовим, теж у зеленій формі. З уривків їхніх розмов К. О. почув, що невдовзі має прибути ГРУ²² чи ФСБ. Згодом приїхала військова вантажівка з боєприпасами. У ній були армійці в чорній формі. Боєприпаси розвантажили, після чого шістьох затриманих посадили в порожню вантажівку й возили нею приблизно добу. Увесь цей час їм не давали води та їжі й не відпускали в туалет.

4 березня 2022 року

27 Зранку затриманих привезли в ліс, на нові позиції росіян. Там їх по черзі допитували щодо позицій ЗСУ та розташування зброї. Під час допиту росіяни імітували розстріл затриманих. К. О. вважає, що допити проводили представники ФСБ. У це місце також привезли двох нових затриманих цивільних. Після допитів усім наказали лягти в яму, заборонили розмовляти й рухатися — за це військові РФ били прикладами від автоматів. Через кілька годин на позиції, де утримували цивільних, приїхав військовий позашляховик росіян. Усіх затриманих, уже вісьмох, посадили в цю машину й відвезли до приміщення, схожого на супермаркет. К. О. не може точно сказати, що це було за приміщення, оскільки у всіх затриманих були зав'язані очі. Уночі К. О. чув, як військові РФ зносили туди речі, які вони забирали з будинків місцевих жителів.

5 березня 2022 року

28 Зранку всіх затриманих цивільних перевезли в аеропорт «Антонов». Там К. О. перебував до 8 березня, відтак його разом з іншими затриманими вивезли в Білорусь, а далі — у СІЗО на території РФ.

19. Свідчення 1, К. О.

20. Свідчення 8, К. С.

21. Станом на серпень 2024 року ці чотири чоловіки перебували в СІЗО на території РФ у режимі *incommunicado*. Їм не пред'явлено формального обвинувачення, їхня доля невідома.

22. ГРУ — Головне розвідувальне управління Генерального штабу ЗС РФ.

5 березня 2022 року

Селище Ворзель Київської області

29 Свідок П. Б.²³, пенсіонер, цивільний. 5 березня 2022 року Ворзель окупували війська РФ. Зранку П. Б. вийшов з дому, щоб знайти воду та їжу. На вулиці в центрі селища він зустрів знайомого, зупинився поговорити з ним. До них підійшли троє військових РФ, один із них, як припускає свідок, був бурятом, решта — слов'янської зовнішності. Військові перевірили мобільні телефони П. Б. та його знайомого й сказали, що чоловіки — коригувальники. Їх кілька разів ударили прикладом від автомата, змусили роздягнутися до спідньої білизни. Потім П. Б. разом із другим чоловіком привели в землянку неподалік Ворзеля. Там вони провели ніч, лежачи на землі без одягу, зі зв'язаними за спиною руками. У землянці їх били прикладами від зброї, вибили П. Б. два зуби.

6 березня 2022 року

30 Зранку П. Б. та другому затриманому дозволили вдягнутись. Військові РФ посадили їх у вантажівку й відвезли в аеропорт «Антонов». У П. Б. були зав'язані очі, проте він частково бачив з-під пов'язки, що разом із ними привезли ще 30–40 цивільних осіб із зав'язаними очима. Їх поставили на землю на коліна, руки наказали завести за голову. До П. Б. підійшов військовий РФ і почав ставити запитання, зокрема де розташована «Точка -У» (тактичний ракетний комплекс) та бактеріологічна зброя, де військові частини ЗСУ. Коли П. Б. не зміг відповісти, російський військовий почав бити його ногами, погрожував розстрілом. Решту затриманих навколо так само допитували й били. П. Б. припускає, що когось із цивільних тоді вбили, адже він чув постріли.

31 Після того П. Б. та двох інших не знайомих йому чоловіків посадили у вантажівку, привезли в поле біля Ворзеля й викинули з машини на землю. Вони залишились на землі зі зв'язаними руками й ногами, заклеєними скотчем очима. Згодом чоловіки розв'язали один одного й рушили полем у напрямку Ворзеля. Дорогою вони вийшли до групи військових РФ, які разом із технікою стояли в тому ж полі. П. Б. та двох інших чоловіків зупинили, знову змусили роздягнутись до білизни. П. Б. сказав, що їх уже затримували інші військові, допитали й відпустили. Той, хто зупинив, зв'язався з кимось рацією й спитав про «трьох хохлів». Йому відповіли, що таких дійсно затримували й відпустили, спитали також: «Чому ви їх не завалили?». Далі П. Б. почув із рації: «Робіть із ними, що хочете, зранку ми приїдемо і коли що заберемо їх».

32 Затриманим дозволили вдягнутись, далі їм на голови натягнули мішки, відвезли їх у посадку поблизу колишнього села Кичееве, нині Ворзель, на облаштовані позиції росіян, і посадили в яму, яка була там. П. Б. знову роздягнули, він залишився в самих штанах, босий. Біля ями стояв прив'язаний до дерева інший чоловік. На голові в нього була рана, із якої текла кров.

33 П. Б. та двох інших цивільних змусили лягти в цій ямі. Потім до них підійшли російські військові й почали бити ногами по ребрах. П. Б. зламали кілька ребер, які надалі неправильно зрослись. П. Б. вважає, що той, хто їх бив, мав спеціальні медичні знання, оскільки вибивав суглоби й ламав кістки з одного удару. Жодної медичної допомоги ані йому, ані іншим, хто був у тій ямі, не надали.

34 Після побиття П. Б., двоє інших цивільних та чоловік із пораненою головою, якого відв'язали від дерева, лежали в ямі на землі. Тієї ночі температура повітря була мінус 9 градусів за Цельсієм. П. Б. почув, як перезаряджають автомати, і чекав на постріл. Проте росіяни випустили автоматну чергу поверх голів затриманих.

35 П. Б. та інші провели ніч у цій ямі. Час від часу військові РФ примушували їх кричати «Слава Росії!». Тих, хто кричав недостатньо голосно, били. Уночі чоловік із пораненою головою помер. П. Б., щоб зігрітися на морозі, накрився його тілом і так пролежав до ранку.

7 березня 2022 року

36 Зранку 7 березня П. Б. та двох інших затриманих перевезли в аеропорт «Антонов». 10 березня його разом із рештою затриманих цивільних та військовополонених вивезли у фільтраційний табір в Білорусі, а згодом — у СІЗО на території РФ.

Фото з польової місії МІПЛ у Київській області

7 березня 2022 року

Місто Буча Київської області

37 Л. Ю.²⁴ свідчить щодо свого чоловіка Є. В., цивільного, який мешкав у Бучі. Чоловік залишився в окупації, щоб доглядати за будинком і домашніми тваринами. 7 березня 2022 року Є. В. разом із сусідом поїхав автомобілем до будинку родичів, які покинули місто, щоб погодувати їхніх собак. Дорогою чоловіків почав переслідувати російський БТР, зрештою він заблокував рух машини. Військові РФ змусили Є. В. та його сусіда вийти з автомобіля, погрожували зброєю, кричали, що ті — коригувальники вогню, збирають інформацію про пересування армії РФ. Їм зв'язали руки, посадили в БТР і повезли на позиції російських військ біля селища Ворзель, за п'ять кілометрів від місця затримання. Там була яма просто неба²⁵ глибиною приблизно півтора метра. Є. В. і його знайомого кинули в неї. Там було кілька інших людей та мертві тіла. Російські військові в балаклавах били ногами затриманих, декому зламали ребра; стріляли над їхніми головами, імітували страту. Уночі температура повітря знижувалася до мінус 5 градусів за Цельсієм, затримані ж лежали на землі, без теплого одягу. З моменту затримання 7 березня до 9 березня 2022 року Є. В. та іншим у ямі не давали їжі та води й не відпускали в туалет, тож вони були змушені справляти природні потреби прямо в ямі. Попри те що в Є. В. були зв'язані руки, він зумів вибратися з ями й намагався втекти, утім військові РФ наздогнали його й за кілька хвилин знову кинули в яму.

7 березня 2022 року

38 Зранку Є. В. та інших перевезли з ями в місце утримання в аеропорту «Антонов»: це була холодильна камера. Зі свідчень людей, які перебували разом із Є. В., через пережите він збожеволів. Чоловік бігав камерою й безперервно кричав. 11 березня 2022 року військові РФ забрали його.

12 березня 2022 року

39 Решті утримуваних повідомили, що Є. В. помер від розриву серця. Свідки, які ховали Є. В., розповіли, що на його шиї була мотузка, на тілі — сліди побоїв, численні гематоми. Чоловіка поховали на території аеропорту в спільній могилі. 2023 року тіло Є. В. ексгумували, експертиза ДНК підтвердила його особу.

Фото з польової місії МІПЛ у Київській області

24. Свідчення 3, Л. Ю.
25. Зранку того ж дня з цієї ями в аеропорт «Антонов» вивезли свідка П. Б.
26. Свідчення 4, Р. Ю.

8 березня 2022 року

Місто Гостомель Київської області

40 Свідок Р. Ю.²⁶, цивільний. 8 березня 2022 року було оголошено про евакуацію цивільного населення з Гостомеля. Р. Ю. разом із другом як волонтери допомагали цивільним покинути окуповану територію. На в'їзді в Гостомель їх зупинили військові РФ у зеленій формі, почали стріляти в повітря. Потім витягли Р. Ю. та його друга з машини, поклали на землю, обшукали. Р. Ю. сказав, що допомагає цивільним евакуйовуватися. Військові зв'язалися з кимось рацією, і їм підтвердили, що того дня оголосили зелений коридор для цивільних.

41 Військові погодились пропустити Р. Ю., але поїхали разом із ним, щоб пересвідчитись, що він допомагає евакуації. Вони приїхали на адресу в Гостомелі, де, за даними Р. Ю., були жінки й діти, які потребували допомоги. Одразу після цього туди прибула група російських військових у чорній формі й масках. Вони витягнули Р. Ю. з машини, поклали на асфальт, почали бити, кричати, що Р. Ю. коригувальник і розвідник. Йому зв'язали руки за спиною, заклеїли очі скотчем. Р. Ю. побачив з-під скотчу, що його привезли до великого скупчення російської військової техніки навпроти гостомельського ринку. Там його знову кинули на землю та били ногами, звинувачували в співпраці із ЗСУ, питали, де інші учасники групи. Р. Ю. прив'язали до гусениці техніки, і так він пролежав на землі приблизно п'ять годин. Упродовж цього часу Р. Ю. ще раз допитували: це були люди з кавказьким акцентом, їхніх облич чоловік не бачив.

42 Надвечір Р. Ю. разом з іншими двома чи трьома чоловіками (точніше він не міг визначити) поклали на БМП чи БМД і привезли в ліс. Там їх скинули з техніки на землю. Під час падіння скотч на очах Р. Ю. зсунувся, і він побачив навколо російську техніку та неподалік велику яму, у якій лежали трупи чоловіків в українській військовій формі. Р. Ю. та інших людей,

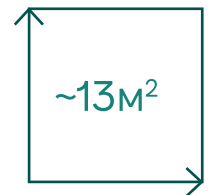
яких привезли разом із ним, штовхнули в туди, на трупи²⁷. Військові РФ сказали, що того, хто намагатиметься вилізти, розстріляють. Затримані пробули в цій ямі три доби, упродовж яких ішли дощ і сніг. Щоб урятуватися від холоду, Р. Ю. та інші вкривалися трупами. Час від часу військові РФ стріляли над ямою. Руки Р. Ю. були скуті пластиковими кайданками, що перекрили кровообіг, і від цього кінцівки набрякли й втратили чутливість. Увесь цей час затриманим не давали води та їжі.

⁴³ Упродовж трьох діб чоловіків неодноразово витягували з ями на допити. Проте Р. Ю. не міг чітко почути й зрозуміти їх, тому що його вуха були заклеєні скотчем. Коли він не відповідав на запитання, його били. Приблизно 12 березня (Р. Ю. втратив відчуття часу) його та двох інших живих, які були в ямі, посадили на бронетехніку й привезли в аеропорт «Антонов». 19 березня 2022 року Р. Ю. з іншими затриманими цивільними та військовополоненими вивезли до фільтраційного табору в Білорусі, а звідти — у СІЗО на території РФ.

2. Умови утримання затриманих в аеропорту в місті Гостомель

⁴⁴ Цивільних і військовополонених на території аеропорту утримували в неробочих холодильних камерах їдальні.

⁴⁵ Опитані МІПЛ потерпілі описують камери як три невеликі кімнати, площею приблизно 13 м², із бетонною підлогою, без вікон і штучного освітлення. Усередині не було ані ліжок, ані матраців — затримані спали на підлозі. У камерах було відсутнє опалення, тоді як температура вночі опускалася нижче нуля градусів за Цельсієм. У кожній камері в різний час розміщували до 30 осіб разом. Цитата свідка, якого утримували в аеропорту «Антонов»:

«На голому бетоні ми лежали, без подушок, матраців, дощок. У нас у камері приблизно було 27–28 чоловіків, ми спали один на одному, бо там дуже обмежений простір, так воно тепліше було, бо один замерзав — на другого вилізав, грівся. І так ми мінялись».

⁴⁶ Затримані не мали вільного доступу до туалету, тому користувалися відрами, що стояли в камерах. Від цього підлога була залита сечею, приміщення ж не провітрювали. Затриманих виводили на свіже повітря один раз на добу на кілька хвилин. Давали їжу один раз на два дні, а інколи не годували по кілька днів. Води давали лише 2–3 літри на день на одну камеру.

До 30 осіб

⁴⁷ Військових і цивільних утримували разом. Їх били й катували, до деякого застосовували імітацію розстрілу. Затриманих примушували працювати, зокрема мити туалети, розвантажувати машини з трупами загиблих військових РФ, ховати загиблих росіян та вбитих українців — цивільних і військовополонених²⁸. Тіла ховали на території аеропорту в спільних могилах. Після деокупації частину цих могил виявлено, а тіла з них ексгумовано. Зафіксовано випадки страт у цьому місці утримання, проте точної кількості їх не встановлено, оскільки порядок обліку кримінальних проваджень не передбачає реєстру окремих складів злочинів, передбачених статтею 438 ККУ. МІПЛ не отримала від правоохоронних органів України інформації про загальну кількість страчених військовими РФ цивільних українців, включно з тими, хто перебував в аеропорту «Антонов».

2–3 літри
води на день

⁴⁷ Цитата свідка: *«Мене рази чотири допитували й разів п'ять виводили на розстріл. Була сміттєва яма, куди все сміття скидали. На цю яму ми ходили в туалет. То вони ставили на коліна, брали за шиворот, руки ззаду зв'язані, били під коліна, і ти обома колінами ставав на землю. Бачиш ту яму, автомат до голови приставляли, робився постріл. Стріляли біля вуха. Потім піднімали й вели назад у камеру. Та вони не всім робили фальшиві постріли, деякого вбивали. Ти виходиш і не розумієш, повернешся назад чи ні»²⁹.*

27. Раніше в цій ямі утримували П. Б. та В. С.

28. Свідчення 1, К. О.

29. Свідчення 2, П. Б.

49 Охоронці здебільшого закривали обличчя, а якщо відкривали, то в темних камерах роздивитись їх і запам'ятати було важко. Більшість потерпілих засвідчує, що саме військові Національної гвардії Росії охороняли їх, били та катували поза допитами. Вони ставилися до затриманих жорстоко, били за будь-яке прохання або без приводу. В усіх свідченнях про перебування в аеропорту є лише одна згадка про російського військового, який вів діалог із затриманими, мав відкрите обличчя й назвав своє ім'я — Сергій. Одного разу, коли затримані почали звинувачувати його у війні, розв'язаній РФ, він погодився, що це було неправильне рішення.

50 Нелюдські умови призвели до того, що принаймні один із затриманих під час перебування в аеропорту збожеволів. Деякі опитані також зазначають, що переживали в аеропорту слухові та зорові галюцинації.

51 Усіх затриманих військові РФ за замовчуванням вважали винними у співпраці зі Збройними силами України, передаванні їм інформації про пересування військ РФ, нелояльності до Росії. На початку березня 2022 року, після великих бойових втрат та військових поразок, росіяни усвідомили тотальну ворожість цивільного населення.

52 Упродовж окупації цивільних і військових, яких утримували в аеропорту, поступово вивозили на територію РФ. Маршрути та обставини перевезення докладно проаналізовано в Частині 2 звіту. Жодному затриманому з опитаних МІПЛ під час незаконного утримання на території України не було пред'явлено належно оформленого обвинувачення. Це підтверджує спільний умисел виконавців злочинів, адже депортація цивільних на територію РФ жодним чином не залежала від обставин їхнього затримання та наявності обвинувачень.

3. Допити

53 Усіх затриманих цивільних регулярно допитували. Потерпілі вважають, що допити в аеропорту «Антонов» проводили співробітники ФСБ. Їхні припущення ґрунтуються на тому, що ті люди були вдягнуті в чорну форму з шевронами з написом «ФСБ» і мали закриті обличчя.

54 Більшість допитів, про які відомо зі свідчень, здійснено із застосуванням жорстокого поводження, зокрема катувань. Зазвичай людей били палицями, прикладами від автоматів. Один з опитаних розповідав, що на допиті його били табуреткою. Також затриманим погрожували розстрілом, наводили на них зброю, катували електричним струмом. Є також дані про допити (зокрема військовополонених у перші дні повномасштабного вторгнення), які проводили без насильства.

55 Цитата свідка, якого утримували в аеропорту «Антонов»: *«Питали, які таємниці я знаю. Щоб я розповів таємниці Зеленського, де живе Бандера, про хімічні лабораторії. Я на нього дивлюсь і кажу: "Ну де зв'язок між мною та Зеленським?". Він брав пістолет, наставляв у район паха і казав: "Я зараз відстрелю тобі твоє багатство. Де живе Бандера?"³⁰ Потім питали, чи знаю я військовослужбовців, учасників АТО»³¹.*

30. Степан Бандера, 1909–1959 — український політичний діяч, один із практиків і теоретиків українського націоналістичного руху ХХ століття.

31. Свідчення 4, Р. Ю.

32. Свідчення 2, П. Б.

Свідчення 1, К. О.

Свідчення 4, Р. Ю.

Свідчення 7, К. Д.

33. Катівня у Гостомелі: поліцейські Київщини повідомили про підозру військовослужбовцю рф, який утримував громадян на території аеропорту, вебсайт Національної поліції України, 12.02.2024.

56 Багато затриманих після допитів мало поранення, переломи кісток і гематоми. Їм не надавали достатньої медичної допомоги. В аеропорту були військові фельдшери, які давали затриманим ліки українського виробництва, імовірно, украдені в місцевих аптеках. Водночас багато людей потребувало перев'язок поранень та лікування переломів. Потерпілі з цукровим діабетом та іншими хворобами, які вимагають перманентного лікування, не отримували відповідних медикаментів³².

57 На сьогодні про підозру за статтею 438 ККУ — порушення законів та звичаїв війни, зокрема жорстоке поводження з цивільним населенням — оголошено офіцерові Національної гвардії РФ³³. За даними слідства, він спільно з іншими особами утримував і катував на території аеропорту «Антонов» цивільних і військовополонених.

Поле біля гольф-клубу «Golfstream»

Гольф-клуб «Golfstream», колаж

1. Історія потрапляння цивільних на поле біля гольф-клубу «Golfstream». Хронологія

28 лютого 2022 року

Гольф-клуб «Golfstream»

⁵⁸ Свідок Ч. О.³⁴, цивільний, мешканець села Дмитрівка Макарівського району Київської області. 28 лютого 2022 року приблизно об 11 ранку він ішов додому трасою між селами Дмитрівка та Гавронщина, орієнтовно за один кілометр від гольф-клубу. Ч. О. почув дві автоматні черги, потім до нього підбігли військові РФ, поставили на коліна, одразу натягнули шапку на очі та примотали її скотчем. Ч. О. не встиг побачити обличчя військових та зауважити їхньої кількості. Його посадили в БТР і привезли в поле біля гольф-клубу. Там чоловіка допитували по черзі кілька військових із кавказьким акцентом: Ч. О. припускає, що то були так звані кадіривці. Усі його документи забрали та викинули на землю, телефон конфіскували. Під час допитів ставили стандартні запитання про співпрацю із ЗСУ та розташування українських військових частин. За кілька годин на територію гольф-клубу прибув гелікоптер, Ч. О. та кілька інших затриманих посадили в нього, відтак вертоліт полетів у невідомому напрямку³⁵. Далі Ч. О. перевезли в СІЗО на території РФ.

34. Свідчення 11, Ч. О.

35. На сьогодні встановлено військові підрозділи, які під час окупації перебували в Макарівському районі Київської області, та військовослужбовців, причетних до воєнних злочинів. Це, зокрема, 64 окрема мотострілецька бригада 35 загальновійськової армії Східного військового округу ЗС РФ, відома як «Бучанські різники». Докладніше про підрозділи, які перебували на Київщині, дивіться в Розділі 3 звіту. Усі підрозділи, ідентифіковані на Київщині, належать до сухопутних військ РФ. Зі свідчень Ч. О. встановлено, що військовий гелікоптер повітряних сил ЗС РФ прибув у Макарівський район Київської області для перевезення затриманих цивільних за межі території України. Гелікоптер не виконував бойових завдань, а прилетів, щоб забрати затриманих цивільних. Цей факт достовірно свідчить про узгоджену взаємодію різних родів військ РФ під час вчинення досліджуваних злочинів на території України та їхнього подальшого перевезення на територію РФ. У випадку Ч. О. також показово, що на момент його перевезення за межі України у військових РФ не було жодного конкретного обвинувачення щодо нього, крім стандартної «співпраці із ЗСУ». Його затримали, коли він ішов вулицею в цивільному одязі, без будь-яких ознак приналежності до військових формувань. Важливо й те, що на територію РФ Ч. О. доправили без жодних документів про причину затримання.

36. Свідчення 6, Г. М.

3 березня 2022 року

Макарівський район Київської області

⁵⁹ Свідок Г. М.³⁶, цивільний, якого затримали того дня, коли військових РФ, які перебували в селі Макарів, обстріляли з української артилерії. Після обстрілу росіяни почали обхід будинків у селі: шукали чоловіків та перевіряли, чи співпрацюють вони із ЗСУ. Зі слів Г. М., тих, хто мав в одязі елементи військового однострою, убивали на місці. Важливо зазначити, що в сільській місцевості камуфляжний одяг є звичайною робочою формою.

⁶⁰ Приблизно опівдні 3 березня Г. М. був у підвалі свого приватного будинку разом із батьками, дружиною та дитиною. Його батько вийшов у двір і побачив там трьох військових РФ, які наставили на нього автомати. Військові разом із чоловіком зайшли в підвал, де переховувалась родина Г. М., і вимагали показати зброю. Г. М. показав дві рушниці: пневматичну та стару несправну. Після цього Г. М. та його батька відвезли на поле біля гольф-клубу. Там їх утримували три чи чотири доби.

6 чи 7 березня 2022 року

⁶¹ Військові РФ посадили Г. М. та інших людей, що були в полі, у військову вантажівку та вивезли в Білорусь, далі — у табір для військовополонених на території РФ, а згодом — у СІЗО.

2. Умови утримання затриманих на полі

⁶² «Golfstream» — це огорожений парканом заміський гольф-клуб у Київській області, на території якого є адміністративна будівля й кілька великих полів для гольфу. Військові РФ зайняли клуб 27 лютого 2022 року, тоді ж вони окупували селища навколо. Під час окупації Київської області російські військові звозили на поле гольф-клубу затриманих цивільних. Точну кількість осіб, яких тут утримували, свідки не називають, оскільки всім їм заклеїли очі скотчем, зв'язали руки й ноги та заборонили розмовляти. Люди перебували в полі просто неба кілька днів, найдовший термін, відомий зі свідчень, — п'ять днів. Однієї ночі температура повітря становила 15 градусів нижче нуля за Цельсієм. Російські військові змущалися над затриманими, змушували їх зняти взуття за таких погодних умов або заливали їм туди воду й забороняли роззуватися. Через це багато жертв отримало обмороження нижніх кінцівок з дальшими ускладненнями. Коли цих людей перевозили до місць позбавлення свободи на території РФ, обморожені ділянки ніг перетворилися на гнійні рани. Також постраждали засвідчують, що декого з них роздягали на полі й обливали бензином, що призводило до хімічних опіків. Медичної допомоги потерпілим або не надавали взагалі, або вона була недостатньою³⁷.

⁶³ Зазначені практики катувань не характерні для решти досліджених місць утримання. Можливо, такі тортури були запроваджені з власної ініціативи когось із військових, які перебували в гольф-клубі. Однак, хоч згадані вище жорстокі методи не були поширені в інших відомих МІПЛ місцях утримання, їх застосовували до багатьох затриманих. Це свідчить про те, що використання таких способів катувань не зустрічало спротиву з боку військових РФ.

⁶⁴ Людей, які лежали в полі, постійно били та погрожували розстрілами, стріляли над їхніми головами. Їм забороняли вставати, а багато з них не могло рухатися, тому що їхні руки й ноги були сильно перетягнуті мотузками та пластиковими стяжками. За низької температури повітря люди цілковито втрачали чутливість кінцівок. Один із потерпілих повідомив, що після звільнення чутливість однієї його руки не відновилась. Також відомо про випадки, коли кінцівки довелося ампутувати через невчасну медичну допомогу. Медичні ампутації здійснювали під час утримання людей на території РФ та після їхнього звільнення з місць утримання в РФ та повернення в Україну.

⁶⁵ Під час перебування в полі щонайменше один із затриманих цивільних помер: чоловік хворів на цукровий діабет, свідки чули, що він постійно просив води. Жодних потрібних ліків військові РФ йому не давали. Однієї ночі, найхолоднішої за весь період перебування на полі, він помер³⁸. Згодом його тіло знайшли та ідентифікували в одній із братських могил неподалік гольф-клубу. Весь час у полі затриманим не давали води і їжі. Вони не мали жодної можливості зігрітися.

⁶⁶ За даними свідчень, 6 чи 7 березня (свідки не можуть згадати точної дати) російська військова техніка, яка стояла на території гольф-клубу, почала шикуватись для від'їзду. Водночас почався обстріл поля українською артилерією. Затриманим наказали продовжувати лежати на землі. Вони чули вибухи за кілька метрів. Один із них почув від російського військового: «Нехай вас свої ж уб'ють». Унаслідок обстрілу росіяни зазнали втрат особового складу й техніки. Коли він закінчився, живих цивільних, які були на полі, вони посадили в техніку й вивезли в Білорусь, далі — на територію РФ, у табір для військовополонених, а згодом — до СІЗО. Також є свідчення про те, що з 28 лютого 2022 року затриманих із поля щонайменше двічі вивозили гелікоптерами в Білорусь³⁹.

Фото з польової місії МІПЛ у Київській області

3. Допити

⁶⁷ Людей допитували в полі. Військові РФ підходили час від часу й ставили одні й ті самі запитання: де розташовані військові частини ЗСУ та зброя, як людина допомагала українським військам. Ці запитання в абсолютній більшості свідчень, задокументованих МІПЛ, не були конкретизовані і мали загальний характер. Під час допитів військові РФ погрожували розстрілом, били людей ногами й прикладами автоматів, ламали їм пальці.

37. Свідчення 10, 3. М.
Свідчення 11, Ч. О.
38. Свідчення 11, Ч. О.
39. Свідчення 11, Ч. О.
Свідчення 12, С. М.

Приміщення компресорної в ливарному цеху

⁶⁸ Селище Димер Вишгородського району Київської області було окуповане на початку березня 2022 року. 5 березня військові РФ зайняли великий комплекс виробничих та адміністративних будівель на вулиці Вишневій 22-Д в Димері. В одному з приміщень цього комплексу впродовж окупації утримували цивільних. Частина з них пізніше вивезли на територію РФ. Більшість із вивезених до сьогодні перебуває в місцях позбавлення волі в РФ, або їхня доля невідома.

⁶⁹ Неподалік Димеру розміщувалась насосна станція, яка розділяла річку Ірпінь і Київське водосховище. Насоси піднімали воду з річки, і через це рівень води в ній залишався на 6 метрів нижче, ніж у водосховищі. 26 лютого 2022 року ЗСУ підірвали насосну станцію. Як наслідок, рівень річки стрімко піднявся, вода розлилась і затопила навколишні села, зокрема сусідні з Димером селища Демидів та Козаровичі. Це завадило ЗС РФ переправитись через річку Ірпінь, що відкрило б їм прямиий шлях на Київ, і вони були змушені зупинитись в Димері та навколишніх селах.

⁷⁰ У приміщеннях на вулиці Вишневій 22-Д військові РФ влаштували базу ремонту військової техніки, тут був їхній штабний пункт.

1. Історія потрапляння цивільних у приміщення компресорної. Хронологія

3 березня 2022 року Село Козаровичі Київської області

⁷¹ В. К., цивільний, інженер-гідротехнік, працював на насосній станції на річці Ірпінь. 3 березня в його будинок у селі Козаровичі прийшло п'ятеро військових РФ. Вони обшукали дім, оглянули телефон В. К. і знайшли там фото Київського водосховища. В. К. зав'язали очі, зв'язали руки й ноги та відвели в складське приміщення в Козаровичах. Там В. К. перебував до 9 березня. Це було довге вузьке приміщення площею 15 м². Одночасно там перебувало до 15 затриманих цивільних. Їх щодня допитували про співпрацю із ЗСУ, розташування українських військових та техніки. Під час допитів били ногами та палицями, катували електрошокером. Приблизно 5 березня один з охоронців почав звинувачувати В. К. в тому, що він коригувальник, і порізав йому пальці на обох руках. На руках залишились численні глибокі рани, були розрізані кістки та сухожилля. Після цього В. К. не надали ніякої медичної допомоги, він лежав у калюжі своєї крові.

9 березня 2022 року Приміщення компресорної в ливарному цеху в Димері

⁷² 9 березня В. К. та інших затриманих привезли в Димер, у приміщення компресорної. Там уже було кілька десятків інших затриманих. В. К. майже щодня допитували із застосуванням катувань. Його змушували почати ремонт насосної станції на річці Ірпінь, щоб її рівень знову впав і росіяни змогли переправитись на інший берег.

26 березня 2022 року

⁷³ Зранку військові РФ почали покидати Димер, один з них повідомив, що невдовзі вони повернуться по затриманих. Щойно військові поїхали, прийшов місцевий сторож ливарного підприємства, який проживав у гуртожитку. Чоловік виламав двері компресорної й випустив людей, приблизно 15 осіб. Таким чином В. К. та інші змогли повернутися додому.

16 березня 2022 року Село Глібівка Київської області

⁷⁴ Д. Б. та О. Ч., цивільні, які мешкали в котеджному містечку в Глібівці, що поряд із Димером. 16 березня в котеджне містечко приїхали військові РФ на БМП та інші

техніці. Вони обшукали кожен будинок До О. Ч. зайшло шестеро військових. Під час обшуку знайшли мисливську зброю, на яку О. Ч. мав документи. Те саме вчинили й у домі Д. Б., проте нічого не взяли. Чоловіків не затримували. Після обшуків російські військові покинули котеджне містечко.

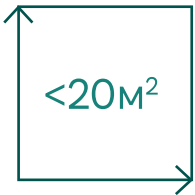
17 березня 2022 року

⁷⁵ О 6 ранку військові знову приїхали до будинків Д. Б. та О. Ч. Вони затримали чоловіків та привезли їх у компресорну в Димері. Зі слів свідків, Д. Б. та О. Ч. звинувачували в співпраці із ЗСУ.

17–28 березня 2022 року

⁷⁶ У цей період родичі Д. Б. та О. Ч. щодня ходили до компресорної в Димері та намагались дізнатись про долю своїх близьких, передати їм речі, проте їх не пускали до затриманих. 28 березня родичі довідались, що Д. Б. та О. Ч. вивезли з Димера. Надалі вдалося дізнатись, що їх вивезли через Білорусь у СІЗО в місті Новозибків Курської області. Станом на листопад 2024 року Д. Б. та О. Ч. перебувають на території РФ.

2. Умови утримання в приміщенні компресорної

⁷⁷ Компресорна — приміщення площею до 20 м², половину якого займав промисловий компресор, задимлене через відсутність вентиляції, темне й холодне, тому що там не було вікон, штучного освітлення та опалення. Затримані лежали на голій бетонній підлозі і, щоб зігрітися, притискалися одне до одного. Важливо зауважити, що температура повітря вночі опускалася нижче нуля⁴⁰. 10 березня людям дали матраци та ковдри з гуртожитку, який розташований на території ливарного цеху. Інколи в компресорній перебувало одночасно до 40 осіб. За весь період, з 5 до 26 березня 2022 року, тут утримували щонайменше 120 осіб, зокрема мінімум чотири жінки, з них дві — похилого віку⁴¹.

⁷⁸ У перші дні людям не давали води, згодом її почали приносити в пластикових пляшках в достатній кількості⁴². Годували з польової кухні, де готували також для військових РФ. Після одного з прийомів їжі всі затримані отримали важкі харчові отруєння⁴³.

⁷⁹ Жінок і чоловіків утримували разом. Вони не мали доступу до душу, також їх не випускали в туалет. Для природних потреб використовували пластикові бочки об'ємом 80 літрів, які затримані повинні були спорожняти самостійно⁴⁴. Майже всі затримані страждали на діарею; були люди з діабетом першого типу, які потребували інсуліну; потерпілий В. К. мав тяжкі поранення рук, його рани час від часу відкривалися й кривавили, за відсутності належного догляду в них потрапляв бруд⁴⁵. Люди просили ліків і медичної допомоги, але їм цього не надали.

⁸⁰ Затриманих змушували сидіти зі зв'язаними руками й ногами, із пов'язками на очах. Тих, хто їх знімав, могли бити.

Інколи перебувало одночасно до 40 осіб

3. Допити

⁸¹ Усіх, хто був у компресорній, регулярно допитували, декого — щодня, людей пенсійного віку — рідше. Затриманим одягали на голову пакет, зв'язували руки за спиною. Здійснювали групові побиття: завдавали ударів ногами і палицями, пластиковими водопровідними трубами по ногах, спині. Дехто повертався з допитів зі зламаними ребрами⁴⁶.

⁸² Затриманого В. К. під час допиту кілька годин били по нирках. Його примушували очолити роботу з відновлення насосної станції на річці Ірпінь.

⁸³ Як засіб тортур використовували електрошокер⁴⁷. Найчастіше запитували про розташування українських військових та техніки про місце, де затриманий ховає зброю; про його співпрацю із ЗСУ. Змушували підписувати документи про перехідна бік РФ і допомогу російським військам і погрожували оприлюднити ці документи⁴⁸.

40. Свідчення 15, В. Ж.
Свідчення 16 В. К.
41. Свідчення 15, В. Ж.
42. Свідчення 19, М. О.
43. Свідчення 15, В. Ж.
Свідчення 16 В. К.
Свідчення 19, М. О.
44. Свідчення 15, В. Ж.
Свідчення 16 В. К.
Свідчення 19, М. О.
45. Свідчення 16, В. К.
46. Свідчення 19, М. О.
47. Свідчення 15, В. Ж.
48. Свідчення 15, В. Ж.
Свідчення 16, В. К.

Кластер по місцю
утримання в школі,
село Вишневе

Кластер по місцю
утримання в
компресорній
кімнаті, село
Новий Биків

Інші місця, які не часто
використовувалися
для утримання
цивільних, об'єднано
у спільний кластер

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

⁸⁴ Дві третини Чернігівської області України перебували під частковою окупацією з 24 лютого до 3 квітня 2022 року. За цей період вбито приблизно 700 цивільних осіб⁴⁹. Офіційних даних про кількість зниклих безвісти та вивезених у РФ цивільних із Чернігівської області на сьогодні немає.

Приблизно 700 цивільних осіб було вбито.

⁸⁵ Російські військові створили систему блокпостів і постійно перевіряли людей. Багатьох цивільних безпідставно затримали, надалі вони стали жертвами жорстокого поводження та катувань.

⁸⁶ Цивільних утримували в захоплених адміністративних і господарських будівлях або просто неба. У цьому звіті описано три досліджені місця утримання: підвальне приміщення в будівлі школи в селі Вишневе, деревообробне підприємство в селі Вишневе та приміщення котельні в селі Новий Биків. Проте МІПЛ відомо й про інші місця утримання: відділок поліції в місті Городня за адресою вулиця Шевченка, 24 А, приміщення ДП «Чернігівське лісове господарство» у селищі Пакуль за адресою вулиця Чернігівська, 25, підвал школи в селі Ягідне, де російські військові утримували понад 300 цивільних як живий щит⁵⁰. Для цілей цього дослідження проаналізовано 51 свідчення про безпідставне утримання цивільних осіб у Чернігівській області.

Фото з польової місії МІПЛ

49. Росіянами було окуповано 2/3 Чернігівської області: дані про жертви, руйнування та відновлення від ОВА, Інформаційний портал Freedom, 31.03.2023.

50. Апеляція у справі Ягідного. Вирок усім п'ятнадцятьом російським військовим залишили в силі, МІПЛ 28.05.2024.

Брянськ, РФ

Білорусь → РФ

Курськ, РФ

Белгород, РФ

Чернігівська обл.

Петрівка
Стара Рудня

Замглай

Вишневе

Новоукраїнське
Велика Вісь

Терехівка

Михайло-Коцюбинське

Мажугівка

Лукашівка

с. Шестовиця

Якубівка

ЦВО 74/41

74-та окрема гвардійська мотострілкова
Звенигородсько-Берлінська бригада, командувач
підполковник Єршов Павло Олексійович
41-а гвардійська загальновійськова армія командувач –
генерал-лейтенант Сергій Борисович Рижков

ЗВО 2/1

2-а гвардійська мотострілкова дивізія, командувач – майор Воронков Костянтин Рудольфович
1-ша гвардійська танкова армія, командувач – генерал-лейтенант Подлесний Віталій Олександрович

ЗВО 2/1

2-а гвардійська мотострілкова дивізія, командувач – майор Воронков Костянтин Рудольфович
1-ша гвардійська танкова армія, командувач – генерал-лейтенант Подлесний Віталій Олександрович

ЗВО 2/1

2-а гвардійська мотострілкова дивізія, командувач – майор Воронков Костянтин Рудольфович
1-ша гвардійська танкова армія, командувач – генерал-лейтенант Подлесний Віталій Олександрович

ЦВО 21/2

21-ша окрема гвардійська Червоного прапора Омсько-Новобузька орденна Богдана Хмельницького мотострілецька бригада
2 гвардійська загальновоїнська армія, командувач генерал-майор Гуров, Вячеслав Николаевич

ЦВО 40/41

40 гвардійський інженерно-саперний полк, командувач Корнік Олександр Вікторович
41-ша гвардійська загальновоїнська Червонопрапорна армія, командувач генерал-лейтенант Рижков Сергій Борисович

ЦВО 385/2

385-ї гвардійської артилерійська бригада, командувач – полковник Помиткін Олександр Вікторович
2 гвардійська загальновоїнська армія, командувач гвардії генерал-майор Гуров, Вячеслав Николаевич

ЦВО 55/41

55-та окрема гвардійська мотострілкова бригада, командир полковник Барило Денис Олександрович
41-а гвардійська загальновоїнська армія командувач – генерал-лейтенант Сергій Борисович Рижков

ЦВО 35/41

35-а окрема гвардійська мотострілкова бригада, командир – полковник Курігін Олег Володимирович

ЦВО 21/14

21-а змішана авіаційна дивізія
14-та армія військово-повітряних сил і протиповітряної оборони, командувач – генерал-лейтенант Мельников Володимир Сергійович

ЦВО 106/41

106-та окрема бригада матеріально-технічного забезпечення
41-ша гвардійська загальновоїнська Червонопрапорна армія, командувач генерал-лейтенант Рижков Сергій Борисович

ЦВО 80/90

80-ї гвардійський танковий Червонопрапорний полк, командир – полковник Башун Антон Євгенович
90-та гвардійська танкова дивізія, командувач Раміль Ібатуллин

Умовні позначення:

- ЗВО – Західний воєнний округ
- СВО – Східний воєнний округ
- ПВО – Південний воєнний округ
- ЦВО – Центральний воєнний округ

- – Тер-рії активних бойових дій
- 🚛 – Підрозділи армії РФ
- ➔ – Маршрути перевезення
Товщиною лінії умовно позначено кількість вивезених осіб у певному населеному пункті
- ⋯➔ – Достоєменно невідомо, куди вивезли

Чернігівська область

Школа в селі Вишневе

Підвал школи в селі Вишневе. Фото з польової місії МІПЛ

⁸⁷ У селі Вишневе, що за 30 кілометрів від кордону з Білоруссю, у середній школі за адресою вулиця Пушкіна, 1 під час окупації росіяни облаштували командний і логістичний пункт. У підвалі школи утримували цивільних. Точну кількість цих людей встановити важко, оскільки їх розмістили в окремих малих кімнатах. Потерпілі чули голоси та крики інших затриманих, що дає змогу припустити, що загалом за період окупації у вказаному місці перебувало щонайменше 20 осіб⁵¹.

Щонайменше
20 осіб
перебувало
в цьому місці

1. Історія потрапляння в підвал школи. Хронологія

23 березня 2022 року

⁸⁸ Зранку колона російських військових приїхала в село Замглай. К. О., староста села, вийшов на переговори з військовими РФ, щоб домовитись про безпеку цивільних. Йому зв'язали руки, на голову одягнули мішок і військовим автомобілем повезли в невідомому напрямку. К. О., знаючи місцевість, зрозумів, що його везуть у село Вишневе. Там чоловіка завели в підвал школи й відразу почали допитувати.

24 березня 2022 року

⁸⁹ Після жорстоких побиттів увечері К. О. привезли на місце його затримання і відпустили.

2. Умови утримання в підвалі школи

⁹⁰ У підвалі загальноосвітньої школи затриманих розмістили в малих неосвітлених кімнатах. Спати доводилося на підлозі, тоді як температура вночі в березні опускалася нижче нуля за Цельсієм. Під час перебування свідка К. О. в підвалі йому не давали води та їжі.

51. Свідчення 22, К. О.

3. Допити

⁹¹ У підвальному приміщенні школи до затриманих застосовували фізичне й психологічне насильство. Російські військові завдавали їм ударів ногами по голові, ногах та ребрах; били долонями по вухах, щоб пошкодити барабанні перетинки. Метою допитів було дізнатись інформацію про коригувальників, інформаторів української армії, розташування українських військ і озброєння.

⁹² Свідок К. О. розповідає: *«Здебільшого били руками чи ногами. Я не міг зрозуміти, чого б'ють по ногах. А потім, десь за пів години, коли ноги набрякли, зрозумів, що це роблять навмисно, аби людина не могла ні ходити, ні бігати».*

Лісообробне підприємство в селі Вишневе

Лісообробне підприємство в селі Вишневе. Фото з польової місії МІПЛ

⁹³ Лісообробне підприємство розташоване у селі Вишневе за адресою вулиця Центральна, 1. Цивільних та військовополонених утримували на його території у великому господарському приміщенні. Зі слів свідків, одночасно тут перебувало до 20 осіб.

1. Історії потрапляння на лісообробне підприємство. Хронологія

25 березня 2022 року

⁹⁴ Потерпілий Г. А. до 2018 року служив у Державній прикордонній службі, учасник АТО. На момент повномасштабного вторгнення був цивільним. Під час окупації з дружиною та двома дітьми жив у приватному будинку в селі Новоукраїнське поруч із Вишневим. 25 березня він із родиною обідав удома, коли до них прийшли російські військові: кілька зайшло в приміщення, решта залишилась надворі. Загалом було не менше ніж 20 осіб у формі чорного й пісочного кольорів. На городі стояв БТР. Кілька військових вивели Г. А. з будинку, відвели вбік і почали допитувати. Тим часом решта обшукувала будинок, допитувала дружину Г. А. про те, де схована зброя. Після обшуку військові забрали Г. А., сіли в БТР і поїхали геть.

26 березня 2022 року

⁹⁵ Дружина Г. А. чула раніше, що російські військові утримують цивільних у Вишневому. Вона пішла до лісообробного підприємства, але там про чоловіка нічого не дізналася.

28 березня 2022 року

⁹⁶ Дружина Г. А. знову пішла у Вишневе. Цього разу російські військові заявили їй, що на деревообробному лісообробному підприємстві вже нікого немає: усіх вивезли.

⁹⁷ У травні 2022 року дружині Г. А. зателефонував звільнений український військовополонений і сказав, що був разом із Г. А. у СІЗО № 1 міста Курськ Курської області, РФ. Згодом Міністерство оборони РФ підтвердило, що Г. А. затриманий у зв'язку з проведенням так званої спеціальної воєнної операції та перебуває в установі ФСВП. Станом на вересень 2024 року Г. А. утримують у Росії.

26 березня 2022 року

⁹⁸ Потерпілі К. О. та П. Є. — цивільні. 26 березня вони йшли дорогою між селами Стара Рудня та Петрівка. Повз них їхав «Камаз» із військовими РФ, він зупинився, військові затримали чоловіків та відвезли їх на лісообробне підприємство у Вишневому.

⁹⁹ Через два дні, 28 березня 2022 року, російські війська залишили Вишневе. К. О. та П. Є. вони забрали із собою.

¹⁰⁰ 10 січня 2023 року з дружиною П. Є. зв'язався свідок Р. М. і сказав, що був із обома чоловіками, К. О. та П. Є., у СІЗО № 1 в місті Донське Тульської області, РФ. Станом на вересень 2024 року Росія не підтвердила їхнє перебування в установі ФСВП. Доля затриманих невідома.

2. Умови утримання

¹⁰¹ Цивільних тримали зі зв'язаними руками та ногами і з мішками на голові. Руки були зв'язані пластиковими стяжками, від чого порушувався кровообіг і кінцівки втрачали чутливість. У свідків Р. М. та Р. О. російські військові відібрали взуття та верхній одяг. Затримані перебували у великому приміщенні без меблів, освітлення та опалення, зі стелі крапала вода. Температура вночі опускалася нижче нуля за Цельсієм, але двері в приміщення не зачиняли.

¹⁰² Затриманим не давали води та їжі. Їх змушували лежати на бетонній підлозі, забороняли підводитися та спілкуватися між собою.

¹⁰³ Затриманих постійно били. Раз на дві години⁵² в приміщення заходили охоронці, змушували людей ставати на коліна — і завдавали ударів: ногами, палицями, прикладами від зброї. Одного разу змусили свідка стояти на колінах пів доби⁵³. Одного військовополоненого підвісили на електричному дроті без одягу й залишили так на шість діб⁵⁴.

Не давали
води та їжі

52. Свідчення 25, Р. М.

53. Свідчення 25, Р. М.

54. Свідчення 36, А. О.

104 За стіною цього приміщення на вулиці стояв мобільний крематорій. Зі слів свідків, він працював безперервно. Про те, що це крематорій, вони здогадались за запахом і специфічним димом⁵⁵.

105 Потерпілі згадують про страти на території підприємства. Свідок Р. М., коли його привели в приміщення, побачив на підлозі труп українського військового. Охоронець сказав, що з Р. М. буде те саме.

106 Свідок Р. О.: «Одного дня привезли нашого, українця, він був п'яний. Почав їм розповідати, що вони козли. За пару годин його вивели, було два постріли, більше його не було чути. Хто це був, не знаю».

3. Допити

107 Затриманих водили на допити щодня, іноді двічі на день. Під час допитів били, могли робити це вдвох або втрох. Завдавали ударів палицями, прикладами від зброї, ногами. Свідкові Р. М. під час допиту зламали ребра.

108 Свідок Р. О.: «У мене допит проводив чеченець, він хотів мені відрізати вухо або палець. У мене був такий стресовий стан, що я подумав, що різь уже палець: без пальця можна працювати».

109 Свідкові Р. М., колишньому військовому, учасникові АТО, на допиті погрожували відрізати руку, «щоб рука не тримала більше зброю».

110 На допитах від затриманих вимагали зізнатись у допомозі ЗСУ, зборі інформації про розташування військ РФ. Також повторювали наративи російської пропаганди про те, що українці пішли проти братського народу, збиралися першими напасти на Росію, що в Чернігові є біологічні лабораторії.

Фото з польової
місії МІПЛ

55. Свідчення 25, Р. М.

Приміщення котельні в селі Новий Биків

Село Новий Биків. Колаж

¹¹¹ Село Новий Биків перебувало під окупацією з 27 лютого до 31 березня 2022 року. За цей період російські військові здійснили в селі дві масових страти цивільних⁵⁶.

¹¹² У Новому Бикові цивільних утримували в підвалі котельні біля будівлі сільського клубу. У клубі був облаштований штаб військових РФ. Одну зі страт у Новому Бикові здійснили в підвалі котельні. У цьому місці за весь час окупації загалом утримували щонайменше 40 осіб.

Щонайменше
40 осіб
утримували
тут за весь
час окупації

1. Історії потрапляння в котельню. Хронологія

19 березня 2022 року

¹¹³ Д. М. разом із Т. В. йшли до будинку знайомого в центрі села, коли їх зупинили військові РФ. Чоловіків обшукали і звинуватили в співпраці із ЗСУ. Д. М. і Т. В. відвели в підвал приватного будинку.

20 березня 2022 року

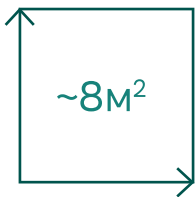
¹¹⁴ Будинок, у підвалі якого утримували Д. М. та Т. В., обстріляли з артилерії й практично зруйнували. Після цього чоловіків перевели в погріб на іншому приватному подвір'ї. Там вони залишалися кілька днів. Упродовж цього періоду їм давали воду і їжу, їх не били і не катували.

22 березня 2022 року

¹¹⁵ Цього дня Д. М. і Т. В. перевели в підвал котельні біля будівлі клубу. На той час там перебувало не менше ніж 10 інших затриманих.

⁵⁶. «Їх виводили по одному і розстрілювали»: масові убивства під час російської окупації на Чернігівщині, Радіо Свобода, 29.04.2022.

2. Умови утримання

Понад
20 осіб

¹¹⁶ Підвал котельні — невелике приміщення, площею 8 м², без освітлення та опалення. Зі слів свідка Д. М., там розмістили понад 20 осіб, зокрема п'ятьох людей похилого віку. Затримані перебували в котельні зі зв'язаними руками й закритими очима, не маючи можливості рухатись. Їм щодня давали їжу і воду: відповідальним за це росіяни призначили Д. М.

¹¹⁷ Охоронці постійно били затриманих, погрожували стратою, наказували їм співати й танцювати як умову уникнення смерті⁵⁷. Особливо жорстоко поводитися тоді, коли ЗСУ обстрілювали позиції росіян у Новому Бикові⁵⁸.

¹¹⁸ Декого утримували в котельні кілька днів. Один зі старших затриманих⁵⁹ зламав ногу, спускаючись сходами в підвал. Після цього він добу лежав на підлозі знерухомлений, без медичної допомоги. Через добу його оглянув лікар — і чоловіка відпустили. Решта, зокрема Д. М., жила в таких умовах до закінчення окупації села.

¹¹⁹ Затриманому Д. М. російські військові наказували вибрати, кого із затриманих буде страчено. Коли він відмовився, то почув у відповідь, що стратять його. Охоронець вивів Д. М. на вулицю, поставив на коліна й почав стріляти біля його голови.

¹²⁰ Увечері 30 березня один з охоронців вивів на вулицю трьох затриманих. Згодом він повернувся й сказав, що розстріляв їх. На його взутті була кров. Особи трьох убитих чоловіків були встановлені⁶⁰.

¹²¹ 31 березня 2022 року, після відходу військ РФ із Нового Бикова, затримані, які залишалися в підвалі котельні, самостійно вийшли на свободу.

3. Допити

¹²² Затриманих допитували щодня. Для цього людей водили з підвалу котельні в сусідню будівлю клубу, де в росіян був штаб. Під час допитів завжди били, погрожували відрізати пальці. Людей роздягали й оглядали на наявність татувань.

¹²³ Військових РФ у Новому Бикові постійно обстрілювали українські військові, у перші дні окупації ЗСУ підірвали міст між селами Новий Биків та Старий Биків. На допитах затриманих запитували про співпрацю із ЗСУ, наявність зброї, розташування техніки і підрозділів ЗСУ в навколишніх селах.

¹²⁴ На сьогодні встановлено особу коменданта, який керував двома місцями утримання у Вишневому — у школі та на лісообробному підприємстві⁶¹. Це Костянтин Смирнов, полковник ЗС РФ. У Чернігівському районному суді Чернігівської області розглядають дві кримінальні справи, у яких Костянтин Смирнов є підсудним. Йому інкримінують злочини, скоєні ним під час перебування в Чернігівській області в лютому — березні 2022 року⁶².

57. Свідчення 27, Д. М.
58. Свідчення 27, Д. М.
59. Свідчення 29, Т. В.
60. Свідчення 27, Д. М.; Я тут закон. Катівня у Вишневому, Суспільне Чернігів, 13.06.2024.
61. Я тут закон. Катівня у Вишневому, Суспільне Чернігів, 13.06.2024.
62. Справи № 743/263/24, 743/908/24.

Кейс по Сумській області

Кластер по місцю утримання **Боромлянська** пересувна механізована колона №145

Кластер по місцю утримання **залізничний вокзал** міста Тростянець

Інші місця, які не часто використовувалися для утримання цивільних, об'єднано у спільний кластер

Кластер по місцю утримання елеватор «Kernel»

СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

¹²⁵ Сумська область була частково окупована з 24 лютого до 6 квітня 2022 року. Відомо про 256 цивільних, яких убили тут за цей період⁶³.

Офіційних даних про кількість зниклих безвісти та вивезених в РФ осіб немає.

¹²⁶ Під час окупації окремих територій Сумської області російські військові вибрали два головних місця, відомих МІПЛ, де утримували найбільшу кількість цивільних громадян, яких затримували в різних населених пунктах області: залізничний вокзал у місті Тростянець та колишнє ДП «Боромлянська пересувна механізована колона № 145» у селі Боромля (далі — ПМК 145). Крім того, у Сумській області було принаймні три менших, проміжних, місця утримання цивільних: елеватор «Kernel» у місті Тростянець, відділок поліції №1 Охтирського районного відділу поліції та будинок, де жили російські військові. Відомо, що трьох затриманих утримували на цегельному заводі в Тростянці. Для цілей цього дослідження проаналізовано 24 свідчення про безпідставне утримання цивільних осіб у Сумській області.

Фото з польової місії МІПЛ у Сумській області

63. 11 квітня — друга річниця звільнення області від російських військових. Цього дня у 2022 році Сили оборони повністю звільнили Сумщину від армії РФ, Суспільне Суми, 5.11.2024.

ЗВО 47/1

47-ма танкова дивізія,
командир – генерал-майор
Намазанов Азер Нуралієвич
1-ша гвардійська танкова армія,
командувач – генерал-лейтенант
Подлесний Віталій Олександрович

ЗВО 1/2

1-й гвардійський
мотострілецький
Севастопольський
Червонопрапорний полк
імені 60-річчя СРСР,
командувач – майор
Ананічев Олександр
Михайлович (10 квітня –
11 липня 2022; загинув у бою)
2-га гвардійська мотострілецька
Таманська дивізія ім. М. І. Калініна,
командувач – полковник
Медведев Сергій Вікторович

ЗВО 1/2/1

1-й гвардійський
Чортківський танковий полк
ім. маршала бронетанкових
військ М. Є. Катукова,
командувач – полковник
Лапін Денис
Олександрович
2-га гвардійська мотострілецька
Таманська ордену Жовтневої
революції Червонопрапорна
ордену Суворова дивізія
ім. М. І. Калініна, Перша
гвардійська Червонопрапорна
армія – гвардії генерал-
лейтенант Сергій Кісель

ЗВО 12/1

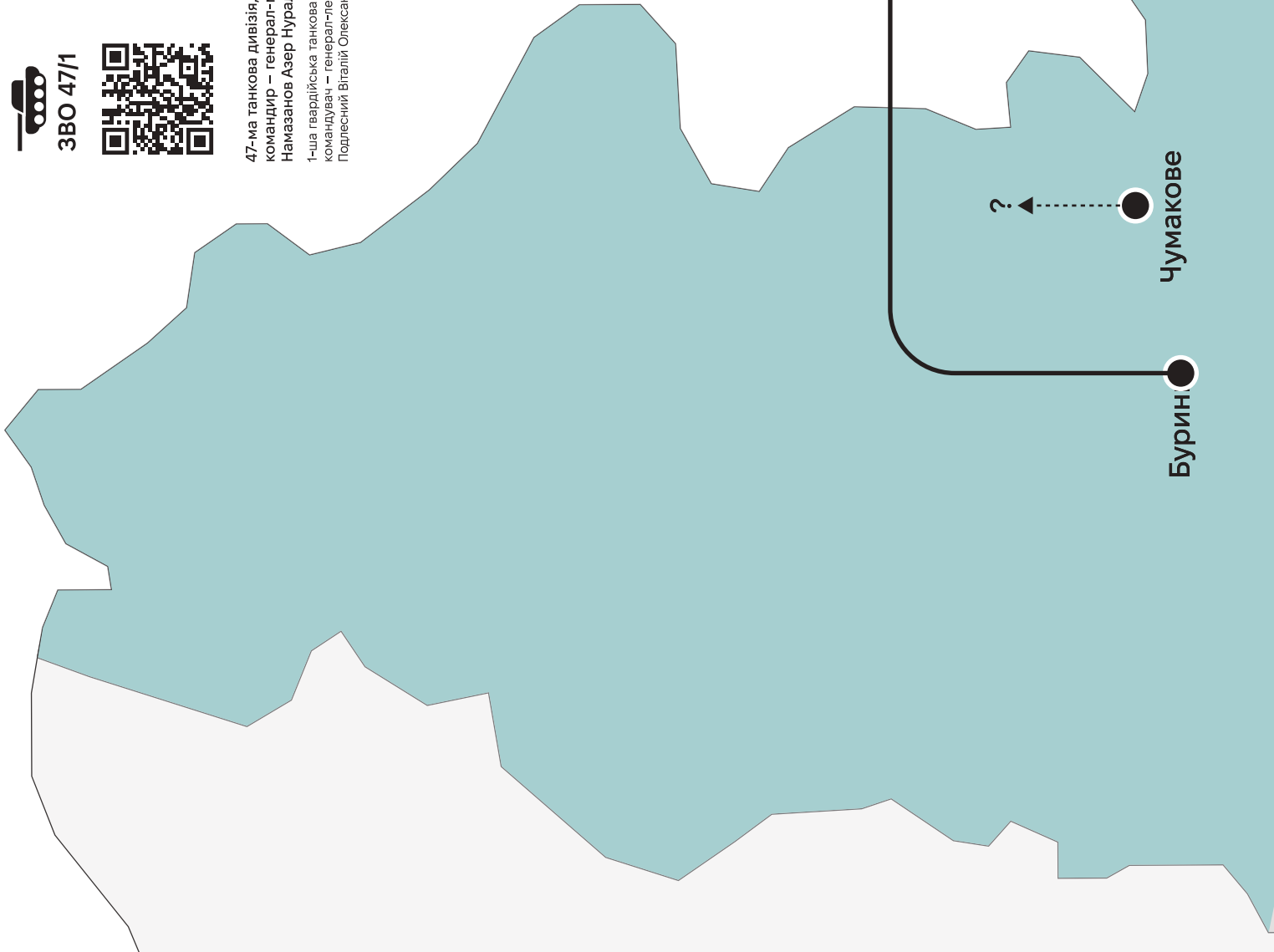
12 гвардійський танковий
полк, командувач –
полковник Сафонов Сергій
Ігорович
1-ша гвардійська танкова армія,
командувач – генерал-лейтенант
Подлесний Віталій Олександрович

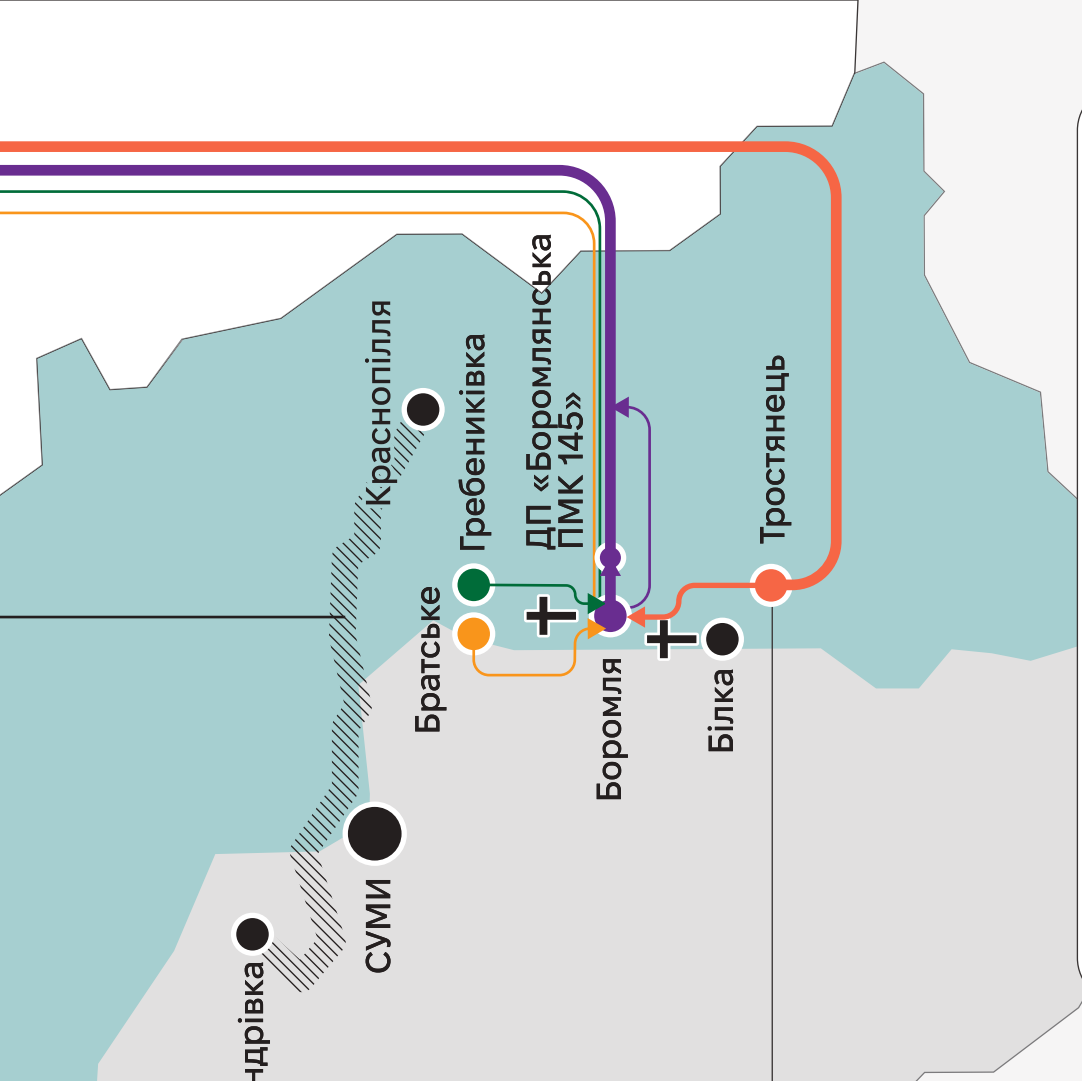

Курськ, РФ

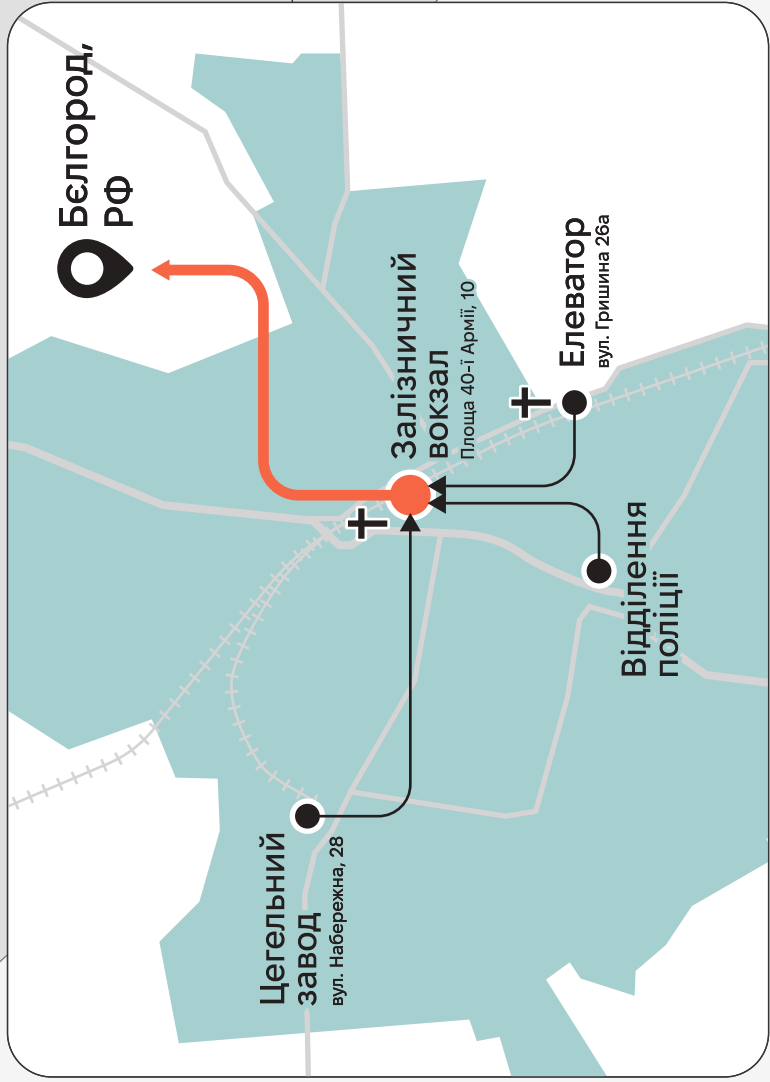
Белгород, РФ

Умовні позначення:

- ЗВО – Західний військовий округ
- СВО – Східний військовий округ
- ПВО – Південний військовий округ
- ЦВО – Центральний військовий округ
- Тер-рії активних бойових дій
- Підрозділи армії РФ
- + — Знайдено закатовану особу
- — Маршрути перевезення
- Товариною лінії умовно позначено кількість вивезених осіб у певному населеному пункті
- ...→ — Достеменно невідомо, куди вивезли

Сумська область

Залізничний вокзал міста Тростянець

¹²⁷ На залізничному вокзалі Тростянця базувалися російські військові, яких, за словами потерпілих, було приблизно 50, зокрема кадрові військові РФ у піксельній формі та службовці Національної гвардії РФ у чорній формі.

¹²⁸ На вокзалі росіяни облаштували операційну й пункт переливання крові для своїх поранених. Цивільних утримували та катували в підвалі приміщення вокзалу.

¹²⁹ Для деякого з потерпілих вокзал був першим місцем утримання, для деякого — другим. Зі свідчень МІПЛ відомо, що в підвалі залізничного вокзалу за час окупації утримували щонайменше 13 осіб. Сюди привозили цивільних, яких затримали в Тростянці.

Щонайменше
13 осіб
утримували в
підвалі вокзалу

1. Історія потрапляння цивільних на вокзал. Хронологія

12 березня 2022 року

¹³⁰ С. О. разом із Г. О. йшли з одного будинку в інший по особистій речі. До них під'їхала цивільна машина, у якій сидів військовий у формі з нашивкою «ДНР». Він не представився, відразу наказав чоловікам надати телефони та документи на огляд. В. О. Г. не було їх із собою, а С. О. виклав свій телефон на капот авто. Військовий забрав телефон і поїхав у невідомому напрямку. С. О. та Г. О. не знали, які діяти в цій ситуації, вирішили зачекати. Чоловік у формі повернувся в супроводі інших військових. Вони одягнули мішки на голови С. О. та Г. О., посадили їх у машину й повезли на територію РФ.

¹³¹ П. В. затримали разом із трьома іншими чоловіками — К. С., К. Т. і К. І. Вони проходили повз залізничні шляхи та елеватор «Kernel», який охороняли російські військові. Зі слів армійців РФ, із 13 березня в них був наказ затримувати всіх підозрілих осіб. Чоловіки вийшли на край лісу й цим викликали підозру — їх затримали. Спочатку затримані перебували на території елеватора в Тростянці, що на вулиці Гришина, 26а. У темному приміщенні вони провели 15 годин. Щодо одного імітували страту, другого били прикладом від автомата. Після цього чоловікам зв'язали руки, натягнули шапки на очі та замотали їх скотчем, посадили в легковий автомобіль і відвезли на вокзал. На вокзалі вони перебували орієнтовно годину, звідти їх відвезли в ДП «Боромлянська ПМК 145» у селі Боромля.

24 березня 2022 року

¹³² Ж. І. йшов на склад біля вокзалу, щоб купити борошна. Дорогою його наздогнали двоє російських військових із автоматами, пересмикнули затвор і наказали йти з ними. Під дулами автоматів чоловіка змусили залізти через розбите вікно в залу очікування вокзалу, а пізніше затягли в якесь приміщення вниз. Потерпілому зав'язали очі, і він не міг бачити, де опинився, проте, найімовірніше, ідеться про підвал. Там уже було п'ятеро інших затриманих. У підвалі Ж. І. утримували до 26 березня.

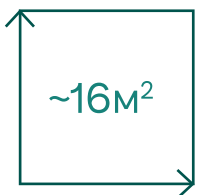
26 березня 2022 року

¹³³ 26 березня ЗСУ почали обстрілювати вокзал. Один із російських військових сказав: «Що робитимемо із затриманими, може, замочимо їх? Гранату кинемо: нащо вони потрібні?!» Після цього російські військові зібрались відходити з вокзалу. Один із затриманих почув: «Вони тут зв'язані, тому й так подохнуть. Будемо на них ще кулі витрачати!». Росіяни втекли, а затриманих залишили зачиненими в приміщенні. Один із них, Ф. О., зміг самотужки розв'язати руки й ноги. У Ж. І. був ключ від квартири, схожий на викрутку, якою він відкрутив решітку на вікні, завдяки чому затримані змогли вийти на волю.

Точна дата невідома

¹³⁴ Б. В. ніс тютюн родичеві, який проживав недалеко від нього. Коли переходив через міст у Тростянці, з-під мосту вийшли російські військові, вистрілили в повітря й поклали чоловіка на землю. Б. В. показав документи, пояснив, куди йде. Спочатку його хотіли відпустити, потім намагалися зв'язатися з іншими військовими, щоб дізнатись, що робити із затриманим, але безрезультатно. Зрештою Б. В. відвели в захоплений відділок поліції. Там його обшукали, забрали ланцюжок із хрестиком і гроші. Йому зв'язали руки, натягнули на очі шапку. Ніч чоловік просидів у підвалі відділку поліції. Наступного дня його відвезли на залізничний вокзал. Військові затягнули потерпілого в приміщення через вікно. За декілька годин чоловіка перевезли в третє місце утримання — ДП «Боромлянська ПМК 145».

2. Умови утримання

Щонайменше
5 осіб

Не давали
води та їжі

¹³⁵ До підвалу вокзалу потерпілих спускали через розбите вікно, майже усіх — із зав'язаними очима й руками. Зі свідчень Ж. І.: «Я почав залазити в те вікно, а вони мені ноги різко перекинули, коротше, закинули мене туди»⁶⁴.

¹³⁶ Цивільні перебували в невеликому приміщенні, площею 16 м², із бетонною підлогою. Одночасно там утримували щонайменше п'ять осіб. Затриманим не давали їжі й води, а також доступу до туалету. Дехто з потерпілих був босий, тоді як температура опускалася нижче нуля градусів за Цельсієм. Також затримані свідчать про те, що їх змушували стояти в позі «ластівки», на одній нозі, із заведеними за спину, скутими кайданками руками, нахиленим уперед корпусом та опущеною головою.

¹³⁷ Щонайменше двом потерпілим зв'язували руки та ноги тросами для з'єднання вагонів. П'ятеро опитаних розповіли про те, що їх били руками й ногами по тулубу, декого по обличчю, також завдавали ударів прикладами автоматів. Щонайменше в одного затриманого примусово брали кров: він припускає, що для поранених російських військових. Двом потерпілим під час допитів різали пальці, одному прострелили сідницю. Також відомо про випадок, коли об спину потерпілого гасили недопалки й протягували його по сходах, унаслідок чого все тіло чоловіка було вкрите гематомами. До більшості застосовували психологічне насильство, зокрема погрозували розстрілом. Щонайменше четверо з опитаних пережили імітацію страти. Один із затриманих помер унаслідок катувань.

¹³⁸ Зі свідчень Ж. І.: «Почали бити ногами, зв'язали руки й ноги, натягли шапку й обмотали її та очі скотчем. Били, потім почали курити, а недопалки гасити мені об хребет. Потім схопили (а в нас там сходовий майданчик на поверхах), й один із них каже: "Нумо цьому укропу зробимо американські гірки". І почали мене тягати по сходах, я через це весь синій був»⁶⁵.

64. Свідчення 39, Ж. І.
65. Свідчення 39, Ж. І.

139 Працівники вокзалу, які повернулися на роботу після деокупації міста, розповіли, що в підвалі, де утримували людей, було багато слідів крові.

140 Під час утримання в одного потерпілого набрякло обличчя, а тіло посиніло від побиття. Троси, якими його зв'язували, перебивали кровообіг, тому кінцівки втрачали чутливість. Після звільнення в нього діагностували переломи ребер та опіки ніг. Він не може пригадати, чим саме його обпекли. Потерпілий також каже, що отримав сильний стрес і якийсь час перебував у психіатричній лікарні:

«Стрес дуже великий. Після звільнення я лежав у психіатричній лікарні. Майже рік я не спав узагалі. Заснеш на дві години — прокинешся й ходиш, мов зомбі»⁶⁶.

141 На момент опитування в іншого потерпілого залишався на руках шрам від тросів; ще одному так сильно затиснули руки кайданками, що м'які тканини кінцівок стерлися до кісток, і за відсутності належного догляду рани почали гноїтися.

3. Допити

142 Під час допитів російські військові змушували затриманих зізнаватися в співпраці зі Збройними силами України. Одного із потерпілих обвинувачували в тому, що він партизан, коригувальник вогню, боєць Охтирського саперного батальйону. Проте чоловік навіть не знав, чи існує такий батальйон, адже не мав стосунку до ЗСУ. Тобто, можна припустити, що російські військові вигадували обвинувачення під час допиту.

143 «Спершу звинувачували, що я командир партизанів, потім — що коригувальник, за деякий час — що я боєць якогось Охтирського саперного батальйону, хоча я навіть не знаю, чи є такий узагалі. Коротше, плели всяку нісенітницю. Військові, які мене допитували, під час допиту били мене по всьому тілу, зокрема по обличчю. Зламали мені три ребра, прострелили сідницю. Вони стріляли під час допиту, стріляли також біля вуха і весь час ставили питання»⁶⁷.

144 Також розпитували про те, звідки затримані і як потрапили в це місце. Питали: «Може, у тебе є автомат, є ніжик?». Чоловіки заперечували, але росіяни не вірили.

145 Дехто з потерпілих вважає, що цивільних утримували в цьому місці як живий щит. Також був випадок, коли затриманого били без будь-яких допитів, на відміну від решти. Він припускає, що допитати його не встигли.

146 Один із потерпілих свідчить, що під час допитів діяла схема «хороший і поганий поліцейський», коли один погрожує, а інший каже: «Ну, ви ж розумієте, ми нормальні». Часом під час допитів російські військові розповідали про «руській мір».

66. Свідчення 39, Ж. І.
67. Свідчення 40, Б. В.

Фото з польової місії МІПЛ у Сумській області

ДП «Боромлянська ПМК 145»

ДП «Боромлянська ПМК 145». Фото з польової місії МІПЛ

1. Історія потрапляння цивільних на ПМК 145. Хронологія

13 березня 2022 року

¹⁴⁷ Р. С. ремонтував машину біля свого гаража, коли до нього підійшли шестеро російських військових з автоматами й наказали лягти обличчям униз.

¹⁴⁸ Саме тоді повз гараж Р. С. ішов К. В. Російські військові наказали йому стати на коліна. Вони обшукали чоловіків, знайшли в телефоні Р. С. мапу і фото бойової техніки. Р. С. пояснив, що він землевпорядник і використовував мапу в роботі.

¹⁴⁹ Тоді ж повз проходив П. І., який ішов по воду. Його теж затримали. Усіх трьох посадили в мікроавтобус, привезли на територію ПМК 145 та завели в спортивний клуб «Олімпієць».

14 березня 2022 року

¹⁵⁰ Цього дня російські військові зайшли до будинку М. О., вивели його на вулицю й перевірили телефон. У телефоні вони знайшли фото українського військового зі зброєю. М. О. посадили у БТР і привезли до ПМК 145.

¹⁵¹ Я. А. — пенсіонер МВС із 2006 року. О 5 ранку до його будинку прийшли вісім російських військових. Вони почали бити чоловіка, запитували, де зброя і як він працює на ЗСУ. Я. А. натягнули шапку на обличчя, відтак військовою машиною привезли на територію ПМК 145 та завели в залізний вагончик.

¹⁵² Після деокупації Сумської області в ПМК 145 знайшли вбитого українського цивільного. Тут розстріляли щонайменше одну людину. Ще одного цивільного застрелили за те, що в нього був камуфляжний одяг.

¹⁵³ З ПМК 145 щонайменше шістьох людей перевезли в установу виконання покарань на території Белгородської області Росії.

15 березня 2022 року

¹⁵⁴ О. А. російські військові затримали за нез'ясованих обставин. Згодом удалося встановити, що він перебуває у виправній колонії №4 в Белгородській області. Щонайменше двох затриманих вивезли на територію РФ, у Белгородську й Курську області, без попереднього утримання на залізничному вокзалі Тростянця чи в ПМК 145.

18 березня 2022 року

¹⁵⁵ Ш. С. — колишній військовий, на момент затримання був цивільним. Чоловік їхав власним авто до бабусі, щоб привезти їй харчі. Зв'язок із ним обірвався. Згодом мати Ш. С. дізналася від російських військових, що її сина затримали, бо були переконані, що він офіцер, його нібито вивезли в РФ. Де чоловік перебуває зараз, рідні не знають.

23 березня 2022 року

¹⁵⁶ Р. І. власним автомобілем їхав разом із дівчиною в Суми. На блокпосту в селі Чумакове їхнє авто зупинили російські військові. Вони оглянули телефон Р. І., знайшли в ньому щось підозріле. Дівчину відпустили, а Р. І. залишили на блокпосту. Згодом стало відомо, що він перебуває в СІЗО № 1 у російському Курську.

2. Умови утримання затриманих на ПМК 145

¹⁵⁷ На території ПМК 145 цивільних утримували в залізному вагончику; у підвалі спортивного клубу «Олімпієць» проводили допити із застосуванням катувань.

¹⁵⁸ У залізному вагончику затриманих змушували лежати, підводитися не дозволяли. На даху сидів снайпер. Якщо крізь вікно вагончика він бачив, що чоловіки намагаються підвестися, то відразу стріляв по даху. Зі свідчень Я. С.: *«Не давали їсти, не давали води — нічого не давали; не давали піднятися»*⁶⁸. За словами більшості опитаних вони лежачи на підлозі два дні, і протягом цього періоду їх не відпускали в туалет.

¹⁵⁹ Температура була нижче нуля за Цельсієм, тому затримані, щоб зігрітись, розтирали один одному ноги. Від постійного тертя здиралася шкіра.

¹⁶⁰ Російські військові били затриманих руками й ногами. Одному з них вони намагалися розбити колінні чашечки, іншому під час допиту ножем розрізали сухожилля на пальцях. Щонайменше двом затриманим відрізали пальці рук, решті імітували відрізання пальців. Ще одному потерпілому пальці на руці роздробили. Під час побоїв йому також зламали щелепу та вибили один зуб:

*«Мене покладали на підлогу обличчям ліворуч. Ліхтариками світять на ту руку, яку вони ріжуть. Тобто ти це бачиш. Плюс по боках б'ють»*⁶⁹.

¹⁶¹ Один зі свідків розповів, що його змушували стояти в позі «ластівки»: *«Нас привезли на БТРі, били, здійснювали психологічне насилля, говорили, що нас привезуть до кадирівців, і ті нас усіх переріжуть»*⁷⁰.

¹⁶² У затриманих залишилися сліди від катувань: в одного — розірване вухо й зламаний ніс, в іншого — прострелена стопа. Майже у всіх були синці та гематоми. У потерпілого, якому ножем порізали сухожилля на пальці ноги, воно так і не зрослося.

3. Допити

¹⁶³ Більшість потерпілих звинувачували в передачі українським військовим координат розташування російської техніки. В одного потерпілого вимагали, щоб він дав номери телефону та адреси учасників АТО й військових ЗСУ. Деякі російські військові запитували в затриманих, чи не набридло їм жити в злиднях.

¹⁶⁴ Зі слів свідків, російські армії шукали бандерівців і нацистів у чорній формі з білими пов'язками.

¹⁶⁵ На сьогодні за даними МІПЛ в установах ФСВП в РФ перебуває 34 цивільних, затриманих у Сумській області.

Не давали
води та їжі

Сліди від
катувань

34 цивільних
із Сумської
області перебуває
в установах
ФСВП в РФ

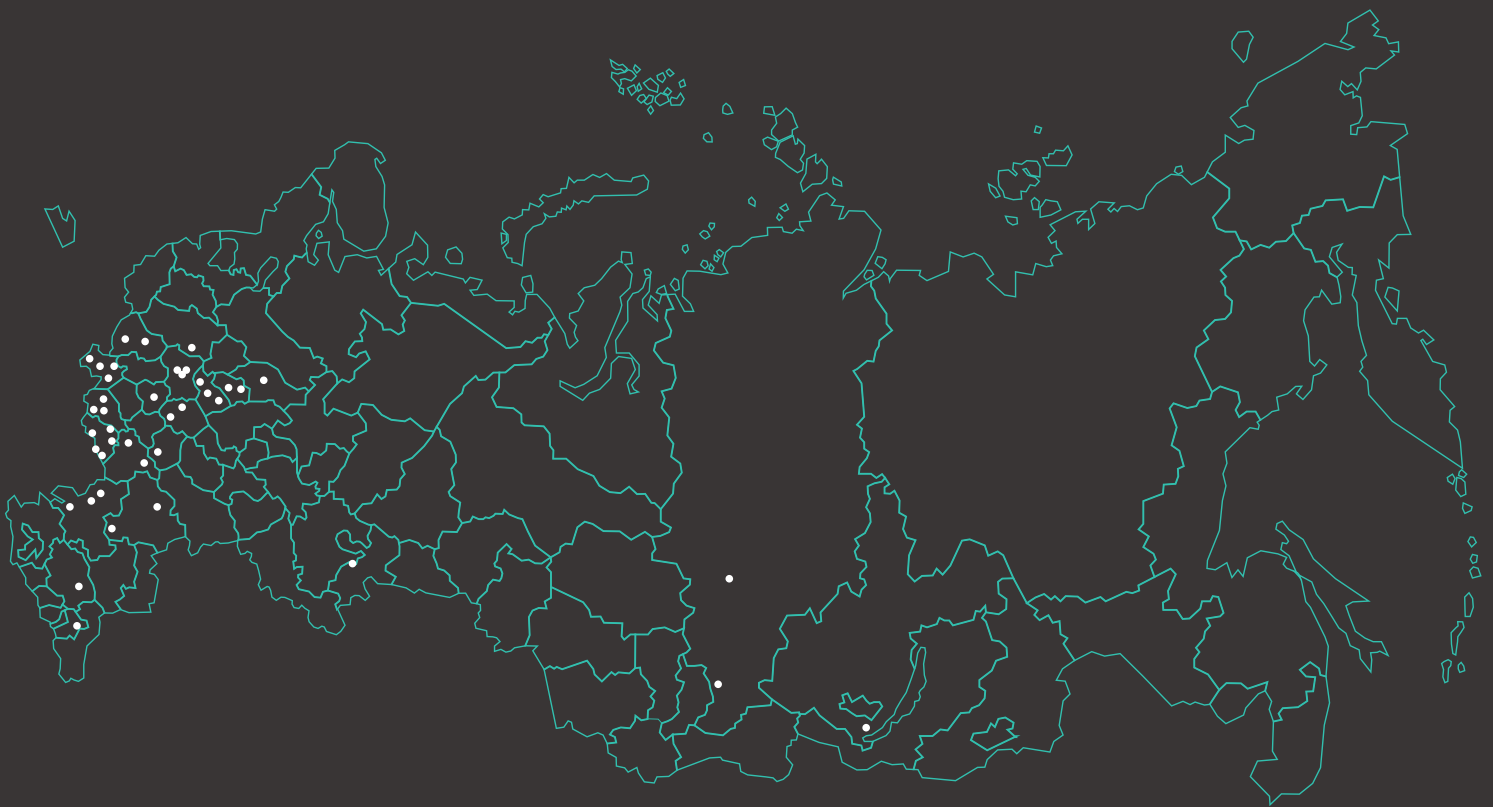
68. Свідчення 57, Я. А.

69. Свідчення 49, Р. С.

70. Свідчення 42, С. С.

Депортація цивільних українців з північних областей за межі України

Утримання в місцях позбавлення волі на території РФ та Білорусі

166 Депортація цивільних громадян України на територію РФ є масовим явищем, яке триває з 2014 року⁷¹. Від початку повномасштабного вторгнення кількість депортованих цивільних значно зросла.

71. У рішенні Великої палати ЄСПЛ від 25.06.2024 року в справі «Україна проти Росії» встановлено масові системні порушення прав людини в Криму після його незаконної анексії 2014 року, зокрема незаконну депортацію українських ув'язнених із місць позбавлення волі в Криму на територію РФ. Також дивіться звіт ПАРЕ «Deportations and forcible transfers of Ukrainian children and other civilians to Russian Federation or to Ukrainian territories temporarily occupied: create conditions for their safe return, stop these crimes and punish the perpetrators» від 25.04.2023 року, у якому зазначено про депортацію дітей із території Криму в РФ, починаючи з 2014 року.

167 Під час бойових дій з України в РФ та РБ депортували різні категорії людей. Це мешканці прифронтових територій, а також цивільні, незаконно затримані військовими РФ на окупованих територіях і позбавлені волі⁷².

168 Ці особи найбільше потерпають від порушень своїх прав: вони безстроково позбавлені свободи, контактів із зовнішнім світом, зазнають різних видів катувань та жорстокого поводження.

169 За законодавством РФ в установах ФСВП можуть утримувати виключно засуджених до позбавлення волі за вироком суду та підозрюваних, обвинувачених, підсудних за кримінальними провадженнями⁷³. У цьому розділі наведено факти, які засвідчують, що ФСВП не має повноважень утримувати цивільних громадян України навіть за національним законодавством РФ, не кажучи про те, що обставини та умови їхнього утримання є порушенням норм МГП.

I. Кількість українських цивільних, яких утримують в установах виконання покарань системи ФСВП

170 Точна кількість утримуваних Росією цивільних українців невідома. Головна причина — режим *incommunicado*, який РФ запровадила щодо них. Тобто затримані перебувають у цілковитій ізоляції від зовнішнього світу. Через це інформації про місце їхнього утримання майже немає. Ті, кого вивезли на територію РФ і чий свідчення використано в цьому звіті, звільнені з установ ФСВП під час обмінів військовополоненими між Україною та РФ. Утім шляхом офіційних обмінів наразі звільнено лише кілька десятків цивільних. Про решту затриманих здебільшого нічого невідомо.

171 Достовірною інформацією про них володіє тільки Росія. Україна таких даних не отримує. Представників МКЧХ, які мали б відвідувати цивільних затриманих, здебільшого до них не допускають⁷⁴. Нагадаємо, що право МКЧХ безперешкодно відвідувати полонених і затриманих цивільних закріплено в статті 143 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

172 З моменту свого створення 2016 року МІПЛ веде системну роботу з пошуку та обліку українських військовополонених і затриманих цивільних і документує свідчення таких осіб та їх рідних. Отримані дані систематизують та узагальнюють. Це дає змогу встановити обставини, за яких людина опинилась в місцях позбавлення свободи; маршрути її перевезення територією України, РБ та РФ; умови утримання в місцях несвободи та іншу інформацію.

173 Важливим джерелом інформації про цивільних затриманих є свідчення звільнених із місць позбавлення волі на території РФ цивільних і військовополонених. Вони розповідають про тих, хто був із ними в різних місцях несвободи. Завдяки цим даним є можливість дізнатися про перебування в місцях несвободи тих людей, щодо яких РФ не повідомляла інформацію українській стороні і про яких немає відомостей у МКЧХ. Дані про зниклих безвісти МІПЛ отримує безпосередньо від родичів потерпілих та з відкритих джерел. У результаті цієї роботи станом на грудень 2024 року МІПЛ достовірно встановила факт перебування в місцях позбавлення волі на території РФ та тимчасово окупованих територіях 1877 українців. Ще 1036 осіб звільнено в різний спосіб.

1 877 цивільних українця перебувають у місцях позбавлення волі

1036 осіб було звільнено

72. «Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь», Звіт «Україна. П'ята ранку», докладніше про обставини депортації громадян України на територію РФ та РБ дивіться.

73. Положення про Федеральну службу виконання покарань, пункт 3.

74. Коордштаб: Представники МКЧХ не мають можливості фіксувати стан здоров'я полонених, Укрінформ, 01.05.2023.

Місце позбавлення волі в Курській області, РФ. Колаж

II. Шляхи вивезення цивільних із території України

1. Проміжні фільтраційні пункти на шляху депортації

Із 399 випадків затримання цивільних 287 осіб вивезли в РФ

¹⁷⁴ Із 399 задокументованих МІПЛ випадків затримання цивільних у трьох північних областях України 287 осіб російські військові вивезли в РФ. Попри те що цивільних і військовополонених затримували в різних областях, у різний час і різні підрозділи ЗС РФ, сам процес вивезення цих людей був узгоджений і централізований. Згодом вони опинилися в одному з кількох заздалегідь підготовлених місць утримання за межами України. Здебільшого людей спочатку доставляли в проміжні фільтраційні пункти, де вони перебували не більше ніж п'ять днів. У фільтраційних пунктах затриманих знову допитували, створювали їм особову справу, відбирали зразки ДНК. Цивільним надавали мінімальну первинну медичну допомогу, адже більшість з них мала серйозні травми або хронічні захворювання: переломи кісток внаслідок побиття, опіки шкіри після катування струмом, обмороження, втрату чутливості кінцівок після перебування довгий час зі зв'язаними руками й ногами.

¹⁷⁵ У місцях утримання на території України, досліджених у цьому звіті, дані щодо ведення обліку позбавлених свободи цивільних не збереглися. Ось цитата колишнього військовополоненого, якого російські військові утримували в аеропорту «Антонов»:

«Вони заходили, і в них були прізвища на аркуші паперу, які вони періодично плутали. Для чогось вони брали наші адреси проживання, але весь час плутали дані, скільки в них людей, хто вони, кого вони відправили, кого не відправили. Тобто якась робота велась, але хаотична, безсистемна».

¹⁷⁶ Аналіз свідчень дозволяє припустити, що перевезення в проміжні фільтраційні пункти було потрібне РФ для створення обліку затриманих цивільних та військовополонених, збору даних про них та визначення місця подальшого перебування. Як зазначено в попередній частині, із місця утримання на полі біля гольф-клубу «Golfstream» людей вивозили за межі України взагалі без документів і без зазначення будь-якої інформації про них.

¹⁷⁷ Імовірно, під час перевезення затриманих в РФ та РБ протоколи здійснених на території України допитів не завжди передавали⁷⁵. Це певною мірою підтверджує тезу про те, що об'єктом нападу, тобто незаконних затримань, катувань, насильницьких зникнень та інших злочинів стосовно цивільних були не окремі особи, які становили реальну небезпеку для військових РФ, а група їх. Її об'єднувала низка ознак, як-от лояльність до України, вороже ставлення до РФ, справжня чи уявна допомога ЗСУ тощо.

¹⁷⁸ Важливим фактом у свідченнях є те, що деяким затриманим, як військовополоненим, так і цивільним, у фільтраційних пунктах видавали однакові документи (довідки) про те, що вони «протидіють проведенню спеціальної військової операції»⁷⁶. Ще одне джерело інформації про причини вивезення — офіційні відповіді Міністерства оборони РФ на запити родичів затриманих цивільних та військовополонених. У цих відповідях зазначено, що їх затримали за протидію СВО.

⁷⁵. У деяких місцях утримання в Україні після деокупації знаходили протоколи допитів. Це свідчить про те, що протоколи та інші документи не передавали або передавали не в повному обсязі.
⁷⁶. Свідчення 4, Р. Ю.

¹⁷⁹ Зі свідчень, задокументованих МІПЛ, відомо про два проміжних фільтраційних пункти для цивільних, затриманих у трьох північних областях України: складське приміщення в місті Наровля, Республіка Білорусь, та наметове містечко біля селища Глушкове в Курській області Російської Федерації.

180 Наразі точне місце розташування цих пунктів не визначено, попри чималу кількість свідчень тих, хто там перебував. Це пов'язано з тим, що військові РФ дезорієнтували затриманих, аби вони не розуміли, хто їх затримує, супроводжує, куди вони їдуть і де перебувають.

181 У багатьох свідченнях зазначено, що на території України цивільних утримували та охороняли кадрові військові РФ, а вивезення їх за межі України забезпечували військові РФ або Національна гвардія Росії та військова поліція РФ, іноді ці структури діяли разом. У проміжних фільтраційних пунктах працювали Нацгвардія та військова поліція РФ: вони забезпечували первинний облік цивільних та військовополонених. В установах виконання покарань утримання цивільних і військовополонених забезпечувала ФСВП.

2. Фільтраційний пункт у місті Наровля, Республіка Білорусь

182 Районний центр Наровля розташований у Гомельській області за 53 кілометри від українського кордону. Назва населеного пункту відома зі свідчень затриманих⁷⁷, яким удалося розгледіти дорожні знаки обабіч доріг, коли їх вивозили з України. Затриманих привозили в місце, яке нагадує сільськогосподарське підприємство чи склад. Їх утримували у великому приміщенні площею 150–200 м²⁷⁸. На підлозі були дерев'яні піддони: на них люди спали. Військовополонені й цивільні перебували разом. Годували затриманих щодня, але порції їжі були надто малі, води давали достатньо. Також затримані мали доступ до туалету. Свідки згадують, що охоронці могли вдарити за те, що люди повільно виконували накази. Свідчень про систематичні жорстокі побиття в цьому фільтраційному пункті немає.

183 Свідки називають такі структури, які забезпечували їхнє утримання у фільтраційному таборі в Наровлі: Національна гвардія РФ, військова поліція РФ, військові ЗС РБ⁷⁹.

184 У Наровлі всім затриманим створювали облікові картки, видавали тимчасові документи, що посвідчують особу⁸⁰. Людей знову допитували, здебільшого без побиття та інших видів катувань. Проводили первинний медичний огляд затриманих, надавали їм мінімальну медичну допомогу, також брали в них зразки ДНК.

185 Опитані цивільні перебували в Наровлі не більше ніж п'ять днів. Після цього людей групами перевозили в пенітенціарні установи ФСВП РФ. МІПЛ відомо про СІЗО Брянська й Курська, але звідти розподіляли й в інші установи ФСВП. Здебільшого затриманих перевозили автомобільним транспортом.

53 кілометри
від українського
кордону

~150-
200м²

77. Свідчення 1, К. О.; Свідчення 4, Ю. Р.; Свідчення 2, П. Б.; Свідчення 6, Г. М.; Свідчення 13, М. К.

78. Свідчення 2, П. Б.; Свідчення 13, М. К.

79. Свідчення 13, М. К.; Свідчення 2, П. Б.

80. Це довідка, що посвідчує особу людини, яку супроводжує ЗС РФ як таку, що протидіє спеціальній військовій операції.

3. Наметовий табір біля селища Глушкове в Курській області

¹⁸⁶ Наметовий табір був тимчасовим пунктом утримання. Зі свідчень⁸¹ установлено, що його облаштування почалося на початку березня 2022 року. Сюди привозили цивільних і військовополонених, затриманих переважно в трьох північних областях України. Імовірно, після відходу армії РФ з Київщини, Сумщини та Чернігівщини потреба в цьому таборі зникла, тому у квітні 2022-го його демонтували.

¹⁸⁷ Табір складався з установлених у полі великих наметів, у яких розміщували затримані; також тут були кухня, їдальня, приміщення для допитів тощо. У таборі облаштували медичні пункти, зокрема операційні.

¹⁸⁸ У березні 2022 року температура повітря в тій місцевості досягала мінус 15 градусів за Цельсієм, тому в наметах було дуже холодно. Затриманим не давали води, і вони мусили брати з вулиці сніг, топити його на пічці й пити. Годували щодня, але недостатньо. На прийом їжі давали до однієї хвилини.

¹⁸⁹ У наметовому таборі до затриманих рідко застосовували жорстоке поводження. Побиття були, але не як системна практика (на відміну від місць утримання в Україні та особливо СІЗО РФ, де побиття й катування — звичні методи).

¹⁹⁰ У свідченнях зазначено, що адміністрація та персонал наметового табору належали до структури військової поліції РФ⁸². Допити, зі слів затриманих, проводили співробітники ФСБ у цивільному одязі. Питання на допитах здебільшого збігалися з тими, які ставили в місцях утримання на окупованих територіях України: чи співпрацювала людина із ЗСУ, де розташовані підрозділи українських військових тощо. На допитах обмежено застосовували фізичну силу, свідчень про катування немає.

¹⁹¹ Багато затриманих потребувало медичної допомоги. У цьому таборі більшість відчувала наслідки перебування в місцях утримання в Україні в неопалювальних приміщеннях або просто неба, зі зв'язаними руками та ногами: кінцівки втратили чутливість, набрякли, почали гнити. У наметовому таборі постраждалим проводили ампутації⁸³, зокрема відомо випадок ампутації ноги. Іншим потерпілим кінцівки ампутували пізніше, під час перебування в СІЗО.

¹⁹² Тим, хто мав легші ушкодження (наприклад, гематоми, поранення м'яких тканин), медичної допомоги не надавали. Якщо людина пересувалась самотійно й загрози її життю та не було, вважалось, що вона не потребує медичної допомоги.

¹⁹³ У всіх свідків, які перебували в таборі, брали зразки ДНК, іноді — зразки голосу, відцифровували обличчя, робили їм рентген. Після формування особової справи військова поліція та Нацгвардія РФ передавали затриманих разом із цими справами працівникам ФСВП, а ті вивозили їх далі, в установи ФСВП на території РФ.

III. Утримання цивільних в установах виконання покарань ФСВП на території РФ

81. Свідчення 7, К. Д. Свідок згодом зустрів у СІЗО цивільного, який був у наметовому таборі на початку квітня 2022 року й бачив, як його почали демонтувати.

82. Свідчення 7, К. Д.

83. Свідчення 7, К. Д.

¹⁹⁴ Потерпілих, чії свідчення використано у звіті, ніколи не утримували разом із російськими ув'язненими: для затриманих в Україні ФСВП завжди надавали окремі поверхи чи навіть окремі пенітенціарні будівлі. Серед установ ФСВП, про які свідчать потерпілі, немає жодної, де не застосовували побиття й катування.

1. «Прийомка»

¹⁹⁵ **«Прийомка»** — процедура прийняття арештованих в установу ФСВП, яка відбувається в день прибуття і передбачає жорстоке побиття та знущання над затриманими — цивільними та військовополоненими.

¹⁹⁶ Зазвичай людей виштовхували з машин, вони мали йти крізь стрій охоронців, які безперервно били їх палицями та електрошокерами. У деяких місцях на затриманих нацьковували службових собак. Потім вони проходили медичний огляд. На прибулих заповнювали особисті справи, іноді їх допитували. Усе це супроводжували побиття, приниження, залякування. «Прийомка» могла тривати кілька годин. Задokumentовано випадки смерті після неї⁸⁴.

¹⁹⁷ Цитата свідка: *«Приїхали в автозаку в тюрму. Двері відчиняються, ми кажемо, що погано ходимо: ноги повідмерзали. А нам: "Тут багато з обмороженими ногами, не страшно, у нас на руках ходять».*⁸⁵

¹⁹⁸ Більшість опитаних вважає, що таке поводження першого дня прибуття має на меті психологічно зламати затриманих.

¹⁹⁹ Установи ФСВП розташовані в різних регіонах РФ, на відстані тисяч кілометрів одна від одної, проте описані техніки катування та знущання схожі та присутні всюди.

2. Умови під час перебування в пенітенціарних установах ФСВП

²⁰⁰ Умови утримання українців у тюрмах на території РФ є частиною систематичних принижень, знищення будь-якої волі до спротиву.

²⁰¹ Часто людей привозили в тюрми вже побитими, з ознаками обмороження. Медичну допомогу надавали тільки тим, хто був у критичному стані, непритомним. Затриманим із переломами ребер, ознаками гниття обморожених тканин та іншими подібними ушкодженнями допомоги найчастіше не надавали, хіба що могли дати знеболювальне⁸⁶. Проте відомі окремі випадки надання потрібної допомоги. Один із потерпілих мав цукровий діабет. У СІЗО Курська через відсутність необхідних ліків у нього почалась діабетична кома. Він непритомнів, не міг рухатись і, зі слів сусідів по камері, охоронці збиралися нести його в морг. До нього викликали фельдшера СІЗО, який переконав охорону відвезти хворого в лікарню. Чоловіка ушпиталили в реанімації цивільної лікарні Курська, де він пролежав три тижні, поки його стан стабілізувався. Іншому цивільному у військовому шпиталі Курська ампутували пальці ніг, відморожені під час утримання в окупації в Україні⁸⁷.

²⁰² Свідчення містять кілька згадок про вияви людяності від охоронців, але це радше виняток: таке поводження зумовлене особистим вибором, тоді як нормою в установах ФСВП є ненависть наглядачів до затриманих, зміцнена почуттям цілковитої безкарності за свої дії. Дехто зі звільнених зауважив садистські схильності охоронців: ті отримували очевидне задоволення від катувань українців.

²⁰³ Цитата свідка, колишнього військовополоненого: *«У нас у СІЗО був хлопець цивільний, у нього було татуювання на грудях — орел, який тримає в лапах тризуб. І коли наглядачі СІЗО побачили це татуювання, сказали йому:*

“Ось тобі цеглина — витирай, роби, що хочеш”. Він його не стер, вони його били постійно, а потім у Новозибкові вони побоями й знущаннями зробили з хлопця овоча, тобто він повністю втратив себе. Вони настільки сильно над ним знущались, що він все — він овоч. Якщо казати прямим текстом, він ходить під себе. Довели до такого стану, що він не розуміє, де він, хто він, що він. Ми думали, що його поміняли, але його не поміняли».

84. Свідчення 7, К. Д.

85. Свідчення 10, З. М.

86. Свідчення 13, М. К.; Свідчення 2, П. Б.

87. Свідчення 6 Г. М.

204 У місцях позбавлення свободи немає достатнього харчування. Якість їжі змінюється від дуже поганої (наприклад, окріп із капустою, який вважається супом) до більш-менш прийнятної. Є численні згадки про те, що затримані непритомніли від голоду. Харчування ніколи не є достатнім і збалансованим, із потрібною кількістю білка⁸⁸.

205 В установах ФСВП діють заборони й правила, які спричиняють постійні страждання затриманих. Так, у СІЗО міста Донське Тульської області бранцям упродовж дня забороняли сидати, а вночі їх двічі піднімали та змушували стояти по дві години⁸⁹. Часто затримані стояли десять годин поспіль, унаслідок чого порушувався кровообіг їхніх нижніх кінцівок і вони набрякали та втрачали чутливість. Коли через брак сил люди падали, у камеру заходили охоронці й били всіх, хто там був. Є свідчення про те, як охоронці змушували вчити гімн РФ, співати радянські пісні⁹⁰. Тих, хто не співав, били. Іноді затриманих змушували дивитися пропагандистські програми російського телебачення.

206 Багато цивільних затриманих і військовополонених мало обмороження тканин⁹¹, що настало внаслідок неналежних умов утримання на території України. Про це докладно написано в Розділі 1 звіту. Жодних послаблень режиму особам із такими травмами не було, їх також били. Люди з обмороженими ногами іноді не могли встати з ліжка та утримувати рівновагу. У камерах стояв сморід від гниття тіл, і це було причиною для черговою образ та знущань охоронців. Медичну допомогу надавали не всюди⁹². У деяких установах місця обморожень затриманим обробляли зеленкою, іноді хворі робили це самостійно, оскільки медичний персонал відмовлявся наблизитись до них через сморід. У деяких місцях призначали антибіотики. Коли починалась гангрена, цивільних ушпиталювали в лікарні за межами тюрми, і там їм робили ампутації. У свідченнях одного постраждалого є спогади про обмін українських в'язнів у квітні 2022 року. Їх перевозили до місця обміну літаком, й охоронці вимагали від людей з обмороженнями обмотати уражені ділянки тіла сміттєвими пакетами, щоб у літаку не було неприємного запаху гнилих тканин⁹³.

У деяких установах місця обморожень обробляли зеленкою

3. Допити

207 Усіх цивільних, чиї свідчення використано для цього звіту, в установах ФСВП допитували. Це робила Федеральна служба безпеки або Слідчий комітет РФ. Опитані ідентифікували їхніх представників за формою, шевронами і знаками розрізнення. На протоколах, які підписували затримані, іноді вони бачили звання й місце служби особи, що вела допит. Задokumentовано кілька випадків, коли цивільних возили на допити за межі тюрми, у Слідчий комітет РФ⁹⁴. В окремих місцях допити також проводять службовці Нацгвардії РФ. Трапляються випадки, коли на допитах разом із представником ФСБ присутні службовці військ спеціального призначення: і вони катують затриманих. Допити можуть відбуватися із застосуванням тортур і без. У процесі цивільним ставлять ті самі запитання, що й у місцях утримання на території України одразу після затримання: про співпрацю із ЗСУ, участь в АТО/ООС, розташування українських військових частин. Трапляються запитання, які повторюють наративи російської пропаганди: про біолабораторії в Україні, біологічну та ядерну зброю, Правий сектор.

208 Інформації про те, що численні допити проводять у межах порушених кримінальних проваджень, немає. Один з опитаних згадує, як слідчий Слідчого комітету РФ роздратовано питав у конвоїрів, навіщо йому приводять на допити цивільних та яку інформацію він може від них дізнатися⁹⁵.

88. Український захисник у російському полоні втратив 77 кг, – Лубінець, Фокус, 7.12.2024. Більшість військових і цивільних, які повертаються з місць несвободи, істотно втрачають вагу.

89. Свідчення 10, З. М.

90. Свідчення 6, Г. М.

Свідчення 14, М. А.

91. Свідчення 6, Г. М.

Свідчення 14, М. А.

Свідчення 10, З. М.

Свідчення 4, Р. Ю.

92. Свідчення 2, П. Б.

93. Свідчення 14, М. А.

94. Свідчення 7, К. Д.

Свідчення 14, М. А.

95. Свідчення 7, К. Д.

4. Юридичний статус цивільних затриманих

209 Жодному із цивільних, яких затримали військові РФ у північних областях України і про яких відомо МІПЛ, не пред'явлено жодного формального обвинувачення, нікого з них не притягнуто до будь-якого виду юридичної відповідальності на території РФ. Єдиний документ, із якого можна отримати інформацію про статус затриманого, — довідка особи, яка протидіяла «спеціальній військовій операції». Ці довідки цивільні отримували у фільтраційних таборах. Водночас поняття «протидії СВО» не закріплено в законодавстві РФ: такого складу правопорушення немає ані в Кримінальному кодексі РФ, ані в Кодексі

про адміністративні правопорушення РФ. Іноді родичі утримуваних в Росії цивільних українців отримують листи від установ ФСВП, у яких, зокрема, зазначено, що причиною затримання є «протидія СВО».

²¹⁰ Утримання цивільних на території РФ у режимі *incommunicado*, без повідомлення причин затримання та фактично безстроково, порушує норми МГП. Четверта Женевська конвенція містить вичерпний перелік підстав для затримання й депортації цивільних громадян держави, що воює, з подальшим розміщенням їх у місцях несвободи. На сьогодні МІПЛ не має відомостей про випадки, коли Росія під час затримання цивільних українців дотрималася вимог Женевських конвенцій⁹⁶.

²¹¹ Статус цивільних, які перебувають без формального обвинувачення в установах ФСВП РФ, не врегульований жодними нормами національного законодавства РФ, МГП та МППЛ. Вони є тими, кого РФ свавільно затримала в умовах міжнародного збройного конфлікту та незаконно утримує на своїй території. Через правову невизначеність немає навіть сталого терміна для визначення таких осіб. У публічному просторі використовують терміни «цивільні заручники», «цивільні полонені», «незаконно утримувані цивільні» тощо.

5. Перевезення депортованих цивільних у межах території РФ

²¹² Затриманих часто переміщували з однієї установи ФСВП в іншу. До кінця 2022 року більшість цивільних та військовополонених, вивезених в РФ, перевозили принаймні один раз. На сьогодні, за інформацією, яку надали звільнені цивільні та військовополонені, усі затримані змінили кілька місць позбавлення волі.

²¹³ Умови утримання в установах майже однакові. На перевезення великої кількості людей потрібен додатковий ресурс ФСВП. Постає питання мети цього постійного перевезення.

²¹⁴ За словами потерпілих, перевезення використовують як додатковий засіб тиску на цивільних і військовополонених. Людина, перебуваючи в одній установі, навіть в умовах постійних знущань і жорстокого поводження, частково пристосовується до цих умов, установлює дружні зв'язки з іншими бранцями, режим і поводження персоналу стають передбачуваними, і це дає змогу уникати побоїв і катувань. Перевезення в нову установу знову кидає бранця в цілковиту невизначеність, позбавляє найменших можливостей контролювати своє життя. До того ж щоразу повторюється «приймка». Усе це є додатковим способом деморалізації затриманих, щоб вони остаточно втратили надію на звільнення.

6. Смерті цивільних в установах ФСВП та повернення тіл⁹⁷

²¹⁵ Зі слів потерпілих МІПЛ відомо про смерті цивільних і військовополонених в установах ФСВП. Також про смерті стає відомо під час репатріації тіл загиблих.

²¹⁶ За даними МІПЛ, від початку повномасштабного вторгнення з місць несвободи в РФ повернуто понад 184 тіла цивільних і військовополонених, яких захопили в окупованих регіонах України. Точну кількість повернутих тіл не оприлюднюють. Водночас ми припускаємо, що кількість загиблих полонених значно більша⁹⁸.

²¹⁷ Особи деяких померлих встановлено завдяки свідченням⁹⁹. Проте здебільшого їхні імена невідомі. Так, наприклад, свідок описує, що в сусідній камері довго стогнав чоловік, потім охоронець крикнув, що в них труп, відтак було чути, як коридором несли тіло. Таких повідомлень чимало, але вони не дають змоги визначити загальної кількості загиблих в установах ФСВП. Причини смерті, про які кажуть свідки, — це здебільшого систематичні побої, катування й відсутність медичної допомоги.

²¹⁸ Зі 287 ідентифікованих нами цивільних, яких російські армії затримали в північних областях України й на початку повномасштабного вторгнення вивезли в Росію, значна частина досі перебуває за ґратами. На сьогодні відомо про зусилля уряду України звільнити цих людей. Це, зокрема, передбачає п. 4 «Мірної формули» Президента України Володимира Зеленського. Однак станом на вересень 2024 року МІПЛ не відомо про ведення предметних перемовин щодо звільнення захоплених РФ цивільних осіб.

96. Докладніше про правову оцінку дій РФ дивіться частину 4 цього звіту.

97. «Місія врятувати: що відбувається у російському полоні і як запобігти загибелі в ньому українських військових», МІПЛ, 21.02.2024. Зважаючи на те, що українських цивільних та військовополонених часто утримують разом, цей звіт дає уявлення про обставини смерті українських цивільних в установах ФСВП.

98. З Росії повернули тіло морпіха з 501 батальйону: чоловіка закатували в полоні, МІПЛ, 4.12.2024.

99. Свідчення 7, К. Д. Цей свідок та інші повідомляли про смерть цивільного внаслідок побоїв під час «приймки». Особу померлого встановлено через зіставлення свідчень кількох звільнених, які були з ним у СІЗО. Смерть сталася 2022 року, проте тіло досі не повернули в Україну, а рідним померлого не повідомили про його загибель.

Причетні до злочинів проти цивільного населення

²¹⁹ Станом на вересень 2024 року українські суди винесли **94 вирок**и в справах за статтею 438 ККУ¹⁰⁰. Кількість справ, які розглянув або розглядає суд у присутності обвинувачених, — шість¹⁰¹.

²²⁰ У більшості справ, порушених слідчими органами України за статтею 438 ККУ, особи підозрюваних не встановлені. Російські військові та службовці інших структур РФ під час вчинення злочинів намагаються приховати свої обличчя та іншу ідентифікаційну інформацію. У потерпілих під час утримання, перевезення чи допитів закриті очі, вуха, їм забороняють підводити голову. Під час перевезення цивільних в установу ФСВП намагаються приховати від бранців назву й розташування цієї установи, зафарбовуючи штампи та помітки з назвою установи на меблях та інших предметах. Підписуючи протоколи допитів, затримані цивільні зазвичай бачать лише місце підпису, решта тексту закрита. Тобто вони не бачать ані імені, ані звання особи, яка допитувала, і не можуть упізнати злочинців. Військові РФ, які вчиняли досліджувані злочини на території України, частково перебувають у ЗС РФ, зокрема беруть участь у бойових діях на території України. Частина з них перебуває в РФ або загинула в боях¹⁰², що ускладнює чи унеможливорює їхній пошук.

²²¹ Ідентифікувати виконавців злочинів, які належать до ФСБ, Нацгвардії РФ, Слідчого комітету, військової поліції РФ, ще складніше, оскільки вони вчиняли їх здебільшого за межами України. Щодо службовців ФСВП, то їхню участь у злочинах проти цивільних українців, вивезених із Київської, Чернігівської й Сумської областей, ми зафіксували виключно на території Росії.

²²² Власником та розпорядником інформації про підозрюваних у воєнних злочинах, скоєних в Україні, про підрозділи і структури, до яких вони належать, є Офіс Генерального прокурора України. Щоб отримати ці дані, МІПЛ надіслала запит в ОГПУ. Однак там відповіли, що ця інформація не підлягає поширенню і її не надають на запити громадських організацій.

²²³ Попри це, зібраних і опрацьованих МІПЛ даних достатньо, щоб встановити закономірності й загальні патерни досліджуваних нами злочинів. Аналіз, представлений у частинах 1 і 2 цього звіту, дає достатні підстави вважати, що кожне описане злочинне діяння не є ізолюваним і не є наслідком умислів окремих виконавців. Натомість усі вони — частина єдиного умислу й політики, що об'єднує виконавців та їхнє командування. Проаналізовані факти перебування ЗС РФ у північних областях України, як і причетність інших структур РФ до вчинення досліджуваних нами злочинів, достатньою мірою свідчать про обізнаність середнього та вищого командування цих структур про діяння їхніх підлеглих. Саме тому командування цих підрозділів також може бути винним у вчинених злочинах. Попри це, на сьогодні немає жодної інформації про те, що в Росії розслідують ці злочини чи винних притягнули до відповідальності.

²²⁴ У цьому розділі подано дані про військові підрозділи, які перебували в трьох північних областях під час окупації, та про решту структур РФ, які причетні до досліджуваних злочинів. Інформація в цій частині підтверджена офіційними повідомленнями органів української влади й даними звітів міжнародних організацій. Ми переконані, що є обґрунтовані підстави вважати командування перелічених підрозділів винними у вчиненні досліджуваних злочинів.

100. Supra 4.

101. За даними моніторингу судових процесів, який веде МІПЛ.

102. «Особового складу майже немає». Бригада, причетна до подій у Бучі, майже знищена, Радіо Свобода, 11.08.2022.

64 окрема гвардійська мотострілецька бригада 35 загальновійськової армії Східного військового округу ЗС РФ, яка вчинила злочини проти мирного населення в Бучі та селищі Андріївка Київської області, надалі зазнала значних втрати в Україні. Імовірно, чимало виконавців досліджуваних злочинів уже немає серед живих.

I. Підрозділи ЗС РФ та інші структури, причетні до вчинення досліджуваних злочинів

* Назви підрозділів зазначені на мапах вище

1. Федеральна служба безпеки Російської Федерації

²²⁵ ФСБ належить до структури виконавчої влади РФ, є правонаступницею Комітету державної безпеки СРСР. У червні 2022 року США наклали санкції на ФСБ через причетність служби до порушень норм МППЛ та МГП на території України¹⁰³. Голова ФСБ з 2008 року — генерал армії Бортніков Олександр Васильович.

²²⁶ У свідченнях, використаних для цього звіту, є згадки про причетність службовців ФСБ до вчинення досліджуваних злочинів. Зокрема, потерпілі зазначають про присутність ФСБ у місцях утримання на території України (аеропорт Гостомеля, село Димер Київської області), у проміжних фільтраційних пунктах за межами України (село Глушкове Курської області РФ, місто Наровля Гомельської області РБ) та в усіх установах ФСВП, де перебували опитані МІПЛ цивільні затримані. Здебільшого службовці ФСБ допитують бранців, застосовуючи, зокрема, катування, жорстоке і нелюдське поводження.

²²⁷ У звітах міжнародних організацій зазначено про присутність ФСБ на ТОТ та її залученість до порушень прав громадян України. У численних звітах ММППЛУ, Московського механізму ОБСЄ, УВКПЛ ООН і доповіді Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні¹⁰⁴ згадано про причетність ФСБ до зафіксованих порушень¹⁰⁵. У звіті британської неурядової організації Royal United Services Institute for Defence and Security Studies також є докладний аналіз ролі ФСБ у підготовці та забезпеченні вторгнення в Україну в лютому 2022 року¹⁰⁶.

2. Федеральна служба виконання покарань

²²⁸ ФСВП — орган виконавчої влади Російської Федерації, яким керує Міністерство юстиції РФ. Здійснює функції правозастосування, контролю й нагляду у сфері виконання кримінальних покарань щодо засуджених, утримує осіб, підозрюваних або звинувачених у скоєнні злочинів, а також підсудних, які перебувають під вартою, охороняє їх і конвоює. Голова ФСВП — генерал внутрішньої служби Гостев Аркадій Олександрович.

²²⁹ Керівництво та рядові службовці ФСВП причетні до скоєння досліджуваних нами злочинів, тому що забезпечують безстрокове утримання цивільних, затриманих у північних областях України. Оскільки жодному свідкові чи потерпілому, яких опитала МІПЛ, у Росії не надали статусу засудженого, підозрюваного чи обвинуваченого, то ФСВП не мала повноважень утримувати їх у неволі.

²³⁰ Саме тому єдиною законною дією ФСВП щодо затриманих цивільних українців мало б бути негайне й безумовне звільнення цих осіб. Такі дії відповідали б національному законодавству РФ, МГП та МППЛ.

103. «США ввели новий раунд санкцій проти Росії», Голос Америки, 28.06.2022

104. Доповідь Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні на 52 сесії Ради з прав людини ООН

Доповідь Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні на 78 сесії Генеральної асамблеї ООН Supra 8.

105. Доповідь Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні на 55 сесії Ради з прав людини ООН

106. Звіт «Попередні уроки Росії. Неконвенційні операції під час російсько-української війни, лютий 2022 — лютий 2023», Royal United Services Institute for Defence and Security Studies.

²³¹ Ось як про ФСВП згадано в доповіді Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні: «Один колишній співробітник підрозділу спецназу розповів, що на самому початку повномасштабного вторгнення один генерал, що очолює регіональне управління ФСВП, провів нараду зі співробітниками, які мали бути направлені до місць позбавлення волі в Російській Федерації, де утримуються українські військовополонені. Генерал заявив, що “нацисти — не люди”, і наказав своїм співробітникам “працювати жорстко і не щадити”». Спецназівець уточнив, що це означало застосування фізичного насильства до затриманих, зокрема побиття гумовими палицями, ураження електричним струмом за допомогою електрошокерів та використання інших методів. Спираючись на власний досвід та обізнаність із функціонуванням ФСВП, він повідомив, що з огляду на ієрархічний характер пенітенціарної служби таке поведіння могло бути допустиме лише за дозволу командира його частини¹⁰⁷. Водночас залученість цієї структури до скоєння досліджуваних злочинів очевидна, оскільки без її участі було б неможливим використання 51 пенітенціарної установи для утримання українських цивільних на території РФ¹⁰⁸.

3. Слідчий комітет Російської Федерації

²³² СК РФ — федеральний орган Росії, який здійснює повноваження у сфері кримінального судочинства й інші повноваження відповідно до законодавства. Голова СК РФ з 2011 року — генерал юстиції РФ Бастрикін Олександр Іванович.

107. Supra 92.

108. За даними інтерактивної мапи місць утримання, створеної МІПЛ, станом на вересень 2024 року нами ідентифікована 51 така установа на території РФ. Їх може бути більше.

109. Supra 8.

²³³ У проаналізованих свідченнях є інформація про те, що слідчі СК РФ допитували цивільних на території РФ в установах ФСВП. Також про це згадано у звіті Московського механізму ОБСЄ: «Незалежно від типу місць позбавлення волі й того, чи є вони офіційними, чи ні, МІсію повідомляли, що зазвичай вони підтримують зв'язок із Федеральною службою безпеки (ФСБ) або пенітенціарними органами, зокрема шляхом регулярних візитів агентів ФСБ та офіцерів Слідчого комітету з метою проведення допитів».¹⁰⁹

Фото з польової місії МІПЛ

Правовий аналіз досліджуваних злочинів

²³⁴ Відтворені вище обставини поведження з цивільними жителями окупованих територій дозволяють констатувати такі факти:

- (01) Військовослужбовці РФ мали необмежену свободу дій під час затримань цивільних громадян за усно сформульованими підозрами.
- (02) Критерії затримання були довільні. Хоч вони й могли стосуватися гарантування безпеки окупаційної адміністрації чи окупаційних військ, однак не були достатньо чіткі для того, щоб населення могло передбачити, через яку поведінку їх переслідуватимуть військові РФ.
- (03) Затриманих цивільних розміщували в установах позбавлення волі кримінальної юстиції на території РФ¹¹⁰, а на окупованих територіях — у ситуативно облаштованих місцях утримання. За законодавством РФ, у таких закладах можуть перебувати лише засуджені за вчинення злочинів, підозрювані, обвинувачені чи підсудні в кримінальних провадженнях. Жоден з опитаних МІПЛ свідків не мав такого статусу.
- (04) Існують підстави вважати, що місця для утримання цивільних українців в Росії були якщо не заздалегідь підготовлені, то заплановані для цього¹¹¹.
- (05) Досліджувані факти дають змогу дійти висновку про те, що всі окремі протиправні діяння щодо потерпілих цивільних (незаконні затримання, позбавлення волі, катування, жорстоке та нелюдське поводження, страти, вбивства та інші) не були ізольованими одне від одного й мали характер заздалегідь спланованих заходів.
- (06) Із характеру затримань та подальших дій із цивільними вбачається узгоджена взаємодія численних різних військових підрозділів ЗС РФ, ФСБ, Національної гвардії РФ, ФСВП, військової поліції РФ, СК РФ та інших (зокрема, у частині 2 зазначено про присутність у білоруському місті Наровля службовців ЗС Білорусі, чия участь не досліджено в цьому звіті через недостатність відомостей, проте цей факт засвідчує причетність до скоєння злочинів ширшого кола суб'єктів).
- (07) Для виконання досліджуваних злочинів, депортації та утримання цивільних постійно задіюють значний людський і матеріальний ресурс. Ідеться про охорону затриманих, централізоване перевезення їх наземним і повітряним транспортом, облік їх, надання їм медичної допомоги, проведення допитів тощо. Попри те, що умови утримання та якість медичної допомоги для українських цивільних були й залишаються вкрай неякісними, для забезпечення їх потрібен численний персонал в усіх місцях утримання та на всіх етапах вчинення досліджуваних злочинів.
- (08) Використовувати значні матеріальні та людські ресурси можуть дозволити лише середня й вища ланки командування причетних до злочинів структур. У рядових виконавців злочинів немає повноважень і влади, щоб ухвалювати подібні рішення.
- (09) Тривале необґрунтоване утримання великої кількості цивільних осіб без жодного статусу та небажання політичного керівництва РФ вести перемовини про їхнє звільнення може свідчити про сплановану на рівні найвищого військово-політичного керівництва Росії політику системного переслідування цивільного населення.

IV

110. СІЗО, тюрми, колонії тощо.

111. У свідченнях усі опитані зазначають, що вони ніколи не перебували в установах ФСВП разом із російськими ув'язненими, тільки із українськими цивільними та військовополоненими. Це достовірно свідчить про те, що установи були призначені саме для українців.

235 Таким чином, масовий напад на цивільне населення, який у сукупності становлять досліджувані злочини, має ознаки злочину проти людяності.

236 Сутністю злочинів проти людяності є те, що їх завжди вчиняють проти цивільного населення і те, що вони мають широкомасштабний і систематичний характер¹¹². Ось як широкомасштабний та систематичний напад визначено в Римському статуті МКС:

«Напад, спрямований проти будь-якого цивільного населення, означає лінію поведінки, що включає багаторазове вчинення діянь, зазначених у пункті 1, проти будь-якого цивільного населення в рамках проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення такого нападу, чи з метою сприяння реалізації такої політики».

237 Злочини проти людяності вчиняють у формі діянь, які за інших обставин можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини. Критерієм розмежування ЗПЛ та ВЗ є контекст їхнього скоєння: ЗПЛ завжди вчиняють у межах широкомасштабного та систематичного нападу на цивільне населення, який виконавці певною мірою усвідомлюють.

238 Ознака широкомасштабності нападу є кількісною характеристикою ЗПЛ. Широкомасштабність може бути виведена з кількості потерпілих або поширення нападу на великий географічний район. Ознака систематичності нападу має якісний характер і передбачає організованість актів насильства та малої ймовірності їхньої випадковості. Кожний окремий акт насильства в цьому контексті має відповідати певному заздалегідь визначеному планові або політиці. Суб'єктивний бік злочинів проти людяності вимагає наявності умислу та усвідомлення (стаття 30 PC) як щодо конкретних діянь, так і щодо контексту.

239 Саме через свою систематичність ЗПЛ небезпечніші для суспільних інтересів, які охороняє Міжнародне кримінальне право, ніж ВЗ. Так, наприклад, вбивство чи незаконне позбавлення свободи цивільної особи, скоєне військовим поза контекстом широкомасштабного та систематичного нападу, становить ВЗ. Те ж саме вбивство в контексті такого нападу є ЗПЛ.

240 Застосовуючи наведене право до фактичних обставин, доходимо висновку, що описані в частинах 1 і 2 цього звіту окремі злочини проти цивільного населення потрібно розглядати щонайменше як воєнні злочини. Однак у сукупності, з урахуванням взаємопов'язаності та спільності умислу всіх учасників, вони з великою ймовірністю становлять ЗПЛ. Для кваліфікації ознак переслідування цивільних у контексті вчинення злочину проти людяності потрібно задовольнити критерії широкомасштабності та системності, що зроблено далі.

112. Злочини проти людяності криміналізовані в статті 7 PC: «Для цілей цього Статуту “злочин проти людяності” означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено: ... а) вбивство; б) винищення; с) оборнення в рабство; д) депортація або насильницьке переміщення населення; е) ув'язнення або інше жорстке позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права; ф) катування; ... г) переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна ідентифікувати, за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними, як це визначено в пункті 3, або іншими ознаками, що загально визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом, у зв'язку з будь-яким діянням, зазначеним у цьому пункті, чи будь-яким злочиним, що підпадає під юрисдикцію Суду; і) насильницьке зникнення осіб...».

1) Широкомасштабність досліджуваних злочинів

241 Як зазначено вище, широкомасштабність нападу в контексті скоєння ЗПЛ є кількісною характеристикою. У Міжнародному кримінальному праві не закріплено нижньої межі кількості потерпілих, за умови досягнення якої напад класифікують як широкомасштабний. Це оцінна категорія, яку встановлюють у кожному випадку вчинення ймовірного ЗПЛ.

242 Станом на вересень 2024 року офіційних даних про кількість затриманих цивільних у північних областях України немає. МІПЛ задокументувала 399 випадків затримань. Але це лише ті, про які відомо організації. Крім того, не всі відомі МІПЛ свідки й потерпілі погоджуються свідчити про скоєні щодо них злочини.

243 Незважаючи на те, що точної кількості затриманих у північних областях установити не вдалося, широкомасштабність нападу очевидна: це засвідчує комплексний аналіз даних про злочини щодо цивільних у північних областях України і загалом на окупованих територіях.

244 У більшості документів про порушення МГП під час російсько-українського збройного конфлікту (зокрема звітів ОБСЄ¹¹³, Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні¹¹⁴, Незалежної міжнародної комісії ООН з розслідування порушень в Україні¹¹⁵ та інших) є дані про систематичні затримання цивільних на тимчасово окупованих територіях.

245 Так, у звіті Московського механізму ОБСЄ зазначено:

*«Як встановила Місія, практика свавільного позбавлення волі українських цивільних осіб носила масовий характер і мала ознаки систематичної, послідовної, умисної поведінки, спрямованої саме на цивільне населення України. Це приводить Місію до висновку, що контекстуальний елемент злочину проти людяності присутній і що принаймні окремі випадки свавільного позбавлення волі українських цивільних осіб можуть кваліфікуватися як злочини проти людяності».*¹¹⁶

246 Широкомасштабність нападу певною мірою підтверджує також характер затримання цивільних, про що йдеться о в Частині 1 звіту. Як вбачається з опису окремих випадків затримання, іноді вони відбувалися лише тому, що люди опинилися поряд із розташуванням техніки чи особового складу ЗС РФ, або затримання відбувались у населених пунктах, які перед цим були обстріляні ЗСУ. Через це військові РФ сприймали все тамтешнє доросле населення як потенційних «коригувальників вогню», тобто підозрювали їх у співпраці із ЗСУ. Таким чином, саме лиш перебування цивільних осіб на території, контрольованій ЗС РФ, у певні моменти наражало їх на ризик бути затриманими і, як наслідок, зазнати катувань, нелюдського поводження, депортації за межі України. Усе це дає підстави припускати широкомасштабність злочинів у контексті ЗПЛ.

2) Систематичність досліджуваних злочинів

247 Систематичність злочинів є якісною характеристикою ЗПЛ. За умови систематичності злочини не є наслідком окремих, не пов'язаних одне з одним злочинних діянь. Натомість кожен їхній виконавець певною мірою усвідомлює, що його дії є частиною реалізації спільного задуму, політики. У випадку досліджуваних злочинів усі виконавці діяли узгоджено. Тобто на всіх етапах злочинів у їхніх виконавців не виникало питання, чому затримані цивільні громадяни і як із ними потрібно поводитися¹¹⁷. Водночас, найімовірніше, виконавці не мали повного уявлення про спільну політику та всі етапи депортації цивільних, які відтворені в частинах 1 і 2 звіту. Так, рядовий військовий РФ, який затримував людину в зоні бойових дій через те, що та викликала підозру, навряд чи знав, що надалі затриманого перевезуть у фільтраційний пункт за межами України, а потім — в установу ФСВП, де він перебуватиме безстроково та без формального обвинувачення. Також невідомо, чи керівництво ФСВП, віддаючи накази про розміщення українських цивільних у своїх установах, знало про обставини та причини їхнього затримання на території України. Проте відсутність у всіх виконавців повного уявлення про обставини нападу на цивільних не свідчить про відсутність ознаки систематичності нападу, адже всі дії вчинено узгоджено і в сукупності вони становлять одне множинне злочинне діяння, імовірний ЗПЛ, що триває.

3) Наявність елементів злочину проти людяності переслідування в досліджуваних злочинах

248 Ознаки різних злочинів проти людяності містяться в документі «Елементи злочинів»¹¹⁸, яким керується МКС кваліфікуючи діяння, що належать до його юрисдикції.

249 Досліджувані злочини містять ознаки переслідування як злочину проти людяності.

113. Сайт організації ОБСЄ

114. Сайт організації ММПЛУ

115. Сайт організації ООН

116. Supra 8

117. У цьому аспекті є показовим приклад свідка П. Б., обставини затримання якого викладено в частині 1 звіту. Військові РФ затримали його в Київській області на початку окупації, допитали із застосуванням катувань і згодом відпустили без пояснень. Неподалік від місця, де його відпустили, П. Б. натрапив на іншу групу російських військових, які зв'язались рацією з тими, хто затримував чоловіка раніше. Військові не запитали про причини затримання. П. Б. чув слова з рації: «Чому ви його не вбили?». Чоловіка знову затримали, повезли в аеропорт «Антонов» у Київській області, а потім — у Росію. Про такі узгоджені дії військових РФ свідчать усі опитані потерпілі. У жодній із розповідей не згадано випадків, коли затримання викликало б протест у військових РФ чи службовців інших структур на подальших етапах злочинів або намір відпустити цивільних через незаконність їхнього затримання. Є свідчення щодо складнощів, які виникали у виконавців злочинів під час утримання цивільних, але це зазвичай стосувалося питань ресурсів для їхнього утримання. Так, цивільних могли не приймати в певному місці утримання, тому що воно було переповнене, бракувало транспорту для перевезення, не було їжі тощо. Це часом спричиняло суперечки між виконавцями злочинів, але питань, чому затримані взагалі позбавлені волі та перебувають у нелюдських умовах, ніколи не виникало.

118. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/336923D8-A6AD-40EC-AD7B-45BF9DE73D56/0/ElementsOfCrimesEng.pdf>

250 **Елемент 1** Усупереч міжнародному праву порушник жорстоко позбавив одну або більше осіб основоположних прав.

251 У звіті наведено приклади численних злочинів, скоєних щодо цивільних: незаконних затримань, катувань та іншого жорстокого поводження, вбивств, насильницьких зникнень. Найменше порушення прав цивільних, зафіксоване в свідченнях МІПЛ, — це позбавлення волі на короткий термін без повідомлення особі причин затримання та без можливості для цієї особи подати пояснення й заперечення. Отже, в обставинах злочинів, викладених у звіті, наявний такий елемент злочину проти людяності, як переслідування.

252 **Елемент 2** Виконавець вибрав особу чи осіб мішенню через приналежність до групи чи спільноти або вибрав групу чи спільноту мішенню безпідставно.

253 У звіті не наведено чіткого визначення групи українських цивільних, що стає об'єктом переслідування. Таке визначення має бути предметом окремого дослідження, що потрібно здійснювати на основі даних про напади на цивільних за весь період українсько-російського збройного конфлікту на всіх територіях, що зазнали окупації РФ.

254 Водночас у звіті виокремлено низку ознак, що слугують підставою для нападу на цивільних: до них, зокрема, належить підозра в приналежності до ЗСУ або співпраці із ЗСУ, передаванні їм будь-яких даних про ЗС РФ.

255 Особа може бути зарахована до цієї категорії за дуже широким спектром ознак: наявність будь-якої зброї в помешканні, навіть мисливської чи несправної; елементів військового однострою в одязі; перебування цивільного біля російської військової техніки чи розташування підрозділів ЗС РФ; підписки на проукраїнські патріотичні пабліки в соцмережах. Хоча в межах цього звіту не можна визначити вичерпного переліку ознак групи, проте можна впевнено стверджувати, що вона існує, і цивільні зазнають порушення своїх прав саме через належність до неї.

256 **Елемент 3** Переслідування було зумовлене політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними ознаками, за визначенням пункту 3 статті 7 Статуту, або іншими, які відповідно до міжнародного права загально визнані неприпустимими.

257 Ознаку, за якою відбувається переслідування українських цивільних, можна кваліфікувати як політичну, за якою особа виявляє свою приналежність до української ідентичності, підтримує Україну в збройному конфлікті з РФ і не є лояльною до російської окупації.

258 **Елемент 4** Поведінка була вчинена у зв'язку з будь-яким діянням, зазначеним у пункті 1 статті 7 Статуту, або з будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду.

259 Наведені у звіті факти підтверджують, що злочинні діяння, скоєні щодо українських цивільних, передбачені частиною 1 статті 7 РС.

260 **Елемент 5** Поведінка була вчинена в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення.

261 Ознаки широкомасштабності та систематичності нападу описано в Частині 4 звіту.

262 **Елемент 6** Виконавець знав, що діяння було частиною широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення, або мав намір зробити його частиною такого нападу.

263 Обставини описаних злочинів дають змогу з високою ймовірністю припустити, що всі виконавці тією чи іншою мірою усвідомлювали загальний умисел широкомасштабного та систематичного нападу. Остаточний висновок про таке усвідомлення можна зробити лише в межах кримінального розслідування, на основі показань великої кількості виконавців. Проте проаналізована інформація підтверджує наявність загального умислу.

264 Таким чином, дані звіту підтверджують наявність усіх елементів злочину переслідування в злочинах проти українських цивільних.

Органам державної влади Російської Федерації:

1.

Невідкладно припинити практику незаконного затримання та позбавлення волі українських цивільних. Звільнити всіх цивільних, яких незаконно утримують на території РФ і ТОТ України.

2.

Ініціювати перевірки законності перебування українських цивільних в установах ФСВП.

3.

Невідкладно скласти та передати українській стороні списки затриманих цивільних осіб, які перебувають на території РФ, із зазначенням інформації про місце їхнього перебування.

4.

Надати безпечний та безперешкодний доступ представникам МКЧХ до затриманих українських цивільних.

5.

Припинити практику утримання цивільних без контактів із зовнішнім світом, забезпечити їм право безперешкодного спілкування з родинами.

6.

Провести ефективне розслідування випадків катувань, жорстокого і нелюдського поводження представників ЗС РФ та державних органів РФ із цивільним населенням України та притягнути винних до відповідальності.

7.

Забезпечити застосування норм IV Женевської конвенції та Додаткового протоколу 1 до затриманих цивільних осіб, які перебувають в умовах позбавлення волі на території РФ.

8.

Ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду та погодити національне законодавство з нормами Римського статуту.

9.

Забезпечити виплату справедливих компенсацій українським цивільним особам, яких незаконно затримали під час збройного конфлікту між Україною та РФ.

Органам державної влади України:

1.

Забезпечити ефективний збір, облік і систематизацію інформації про цивільних, затриманих РФ.

2.

Забезпечити ефективне розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у незаконних затриманнях цивільних, катуваннях, інших видах жорстокого поводження, депортації на територію РФ.

3.

Імплементувати в Кримінальний кодекс України норми статті 7 Римського статуту МКС.

4.

Забезпечити ефективну співпрацю з Міжнародним кримінальним судом у питанні розслідування ймовірних злочинів проти людяності, скоєних на тимчасово окупованих територіях України.

Офісові прокурора Міжнародного кримінального суду:

1.

Сприяти розслідуванню злочинів проти людяності, скоєних на тимчасово окупованих територіях України та пов'язаних із переслідуванням, вбивствами, незаконним позбавленням волі, насильницькими зникненнями, катуваннями та іншими видами жорстокого поводження.

2.

Звернути увагу на ознаки наявності єдиної державної політики в діях різних державних структур РФ, причетних до переслідування цивільних осіб на окупованій території України, та намагатися встановити обставини й причетних до розроблення таї впровадження такої політики.

Порушення прав – патерни

Місце знаходження	КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ			ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ		
	Під час арешту	Аеропорт «Антонов»	Гольф-клуб «Golfstream»	Під час арешту	Підвал школи в селі Вишневе	Лісообробне підприємство в селі Вишневе
Нестача води	✓	✓	✓		✓	✓
Нестача їжі	✓	✓	✓		✓	✓
Неможливість сходити в туалет	✓		✓		✓	
Невідповідні t° умови (холод/дощ/сніг)	✓		✓			✓
Відсутність світла в місці несвободи		✓			✓	✓
Зв'язані руки	✓		✓	✓	✓	✓
Зв'язані ноги	✓		✓			✓
Із зав'язаними очима	✓		✓	✓	✓	✓
Побиття на допитах	✓	✓	✓		✓	✓
Катування електричним струмом		✓				
Побиття поза допитами	✓	✓	✓		✓	✓
Інші форми катувань та жорстокого поводження	✓	✓	✓		✓	✓
Імітація розстрілу	✓	✓				
Інше (психологічний тиск, погрози)	✓	✓	✓		✓	✓
Смерть (внаслідок катувань, побиття, ненадання медичної допомоги)	✓	✓	✓			✓

		СУМСЬКА ОБЛАСТЬ				РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ
Приміщення котельні в селі Новий Биків	Під час арешту	Залізничний вокзал міста Тростянець	ДП «Боромлянська ПМК 145»	Kernel Grain Elevator in the Town of Trostianets	Слідчі ізолятори	
✓		✓	✓			
✓		✓	✓		✓	
		✓	✓	✓		
			✓			
✓				✓		
✓		✓		✓		
		✓		✓		
✓	✓	✓		✓	✓	
✓		✓			✓	
					✓	
✓		✓	✓	✓	✓	
✓		✓	✓		✓	
✓		✓				
✓		✓	✓	✓	✓	
✓		✓	✓		✓	

Медійна ініціатива за права людини (МІПЛ) — українська громадська організація, яка поєднує журналістику і правозахист для викриття воєнних злочинів Росії в Україні та реагування на порушення прав людини, пов'язані з російською агресією. МІПЛ займається розслідуванням воєнних злочинів, катувань, насильницьких зникнень, порушень прав цивільних і військових в умовах війни. Організація також документує інші порушення прав людини, моніторить судові процеси, пов'язані з війною, готує аналітику, рекомендації і займається національною та міжнародною адвокацією для досягнення справедливості і забезпечення прав і свобод людини.

Детальніше про діяльність Медійної ініціативи за права людини:

mipl.org.ua

[MediaInitiative
forHumanRights](https://www.facebook.com/MediaInitiativeforHumanRights)

[@mihr_ua](https://twitter.com/mihr_ua)

[mipl.org.ua](https://www.instagram.com/mipl.org.ua)

[mihr-ua](https://www.linkedin.com/company/mihr-ua)